

Pravo na školski obrok iz perspektive ravnatelja osnovnih škola na području posebne državne skrbi

Zrnić, Tamara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:036395>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**



Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tamara Zrnić

**PRAVO NA ŠKOLSKI OBROK IZ PERSPEKTIVE
RAVNATELJA OSNOVNIH ŠKOLA NA PODRUČJU
POSEBNE DRŽAVNE SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Tamara Zrnić

**PRAVO NA ŠKOLSKI OBROK IZ PERSPEKTIVE
RAVNATELJA OSNOVNIH ŠKOLA NA PODRUČJU
POSEBNE DRŽAVNE SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Marijana Kletečki Radović

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1.1. Određenje školskih obroka.....	1
1.2. Pravno uređenje prava na školski obrok	2
1.3. Pravo na školski obrok u kontekstu ekološko-sistemske teorije	4
1.3.1. Rizični čimbenici osiguravanja i organiziranja prava na školski obrok	5
1.3.2. Zaštitni čimbenici osiguravanja i organiziranja prava na školski obrok	7
1.4. Učinci prava na školski obrok	7
1.5. Prostorna i vremenska kontekstualizacija prava na školski obrok	10
2. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	11
3. METODA	12
3.1. Sudionici.....	12
3.2. Postupak	14
3.3. Mjerni instrument.....	16
3.4. Obrada podataka	17
4. REZULTATI: ANALIZA I INTERPRETACIJA.....	19
5. RASPRAVA	32
5.1. Ograničenja istraživanja	38
5.2. Praktične implikacije.....	39
6. ZAKLJUČAK	40
LITERATURA.....	44

Pravo na školski obrok iz perspektive ravnatelja osnovnih škola na području posebne državne skrbi

Sažetak:

Ovo kvalitativno istraživanje provedeno je s ciljem dobivanja uvida u mišljenja i iskustva ravnatelja osnovnih škola na područjima posebne državne skrbi o pravu na školski obrok za djecu osnovnoškolske dobi. U istraživanju je sudjelovalo pet ravnatelja osnovnih škola s područja Šibensko-kninske županije, a podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom. Rezultati su pokazali da ravnatelji osnovnih škola školskim obrocima daju značenje univerzalnog prava na školski obrok, potom funkciju čimbenika zaštite za djecu zbog doprinosa koji školski obrok ima na zdravlje djece, obrazovne ishode i socijalizaciju. Ravnatelji su objasnili trenutne modele osiguravanja i financiranja školskih obroka pri čemu dominira financiranje školskih obroka fondom Europske unije. Pritom su naglasili nesigurnost projektnog financiranja te potrebu za uvođenjem univerzalnog programa besplatnih školskih obroka za sve učenike, bez obzira na socioekonomski status učenika. Istaknuli su da je to posebice važno implementirati zbog postojanja povećane potrebe za školskim obrocima zbog većeg siromaštva i socijalne isključenosti u spomenutim područjima. Ovakvom mjerom socijalne politike će se utjecati na prevenciju dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti, smanjenje stigmatizacije i diskriminacije učenika, ali i povećanje obrazovnih šansi.

Ključne riječi: školski obroci, siromaštvo i socijalna isključenost djece, područje posebne državne skrbi, perspektiva ravnatelja

The right to the school meal from the perspective of principals of primary schools in
the area of special state care

Abstract:

This qualitative research was conducted with the aim of gaining insight into the opinions and experiences of primary school principals in areas of special state care regarding the right to school meals for children of primary school age. Five principals of primary schools from Šibenik-Knin County participated in the research, and the data were collected in semi-structured interviews. The results showed that the principals of primary schools give school meals the meaning of the universal right to school meals, then the function of a factor of protection for children, due to the contribution that school meals have to children's health, educational outcomes and socialization. The principals explained the current models of providing and financing school meals, where they pointed out that the dominant form of financing school meals is the European Union fund. They emphasized the uncertainty of project financing and the need to introduce a universal program of free school meals for all students, regardless of the students' socioeconomic status. They pointed out that it is especially important to implement this because of the increased need for school meals due to greater poverty and social exclusion in the mentioned areas. This social policy measure will affect the prevention of child poverty and social exclusion, reduce stigmatization and discrimination of students, and increase educational opportunities.

Key words: school meals, poverty and social exclusion of children, area of special state care, perspective of school principals

Izjava o izvornosti

Ja, Tamara Zrnić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Tamara Zrnić

Datum: 27. 7. 2022.

1. UVOD

U suvremeno doba koje sa sobom nosi mnoštvo nesigurnosti, izazova i rizika, s jedne strane zbog i dalje prisutne pandemije COVID-19, a s druge strane zbog neizvjesnosti na gospodarskom i političkom planu zbog rata u Ukrajini i nadolazeće krize, cijelo društvo, a posebice djeca, nalazi se u nezavidnom položaju. Posljedice trenutnih životnih okolnosti dovele su do toga da jedno od petero djece na području Europske unije živi u uvjetima u kojima ne mogu ostvariti svoj cjelokupni potencijal jer imaju teškoća u pristupu osnovnim, primarnim uslugama, kao što su pristup zdravstvenoj zaštiti, pristup obrazovanju i prilikama za punopravno sudjelovanje u društvu (UNICEF, 2022.a). Budući da je djetinjstvo doba razvoja djece i stvaranja njihovih identiteta, prisutnost siromaštva i socijalne isključenosti rizik je koji uvelike može nepovoljno utjecati na njihovo zdravlje, obrazovanje, samoaktualizaciju u odrasloj dobi te može dovesti do međugeneracijskog ciklusa nepovoljnog položaja. Kako bi se odgovorilo na iznesene rizike s kojima se djeca suočavaju, važno je djelovati u smjeru osiguravanja pristupa egzistencijalnih prava i usluga svoj djeci, a to se prije svega odnosi na pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, uslugama za skrb o djeci, adekvatnim uvjetima stanovanja te kvalitetnoj prehrani djece (UNICEF; 2022.a). Podmirivanjem fizioloških (egzistencijalnih) potreba i potreba za sigurnošću, uz potrebe za pripadanjem i poštovanjem (prilike za sudjelovanje), stvorit će se uvjeti za samoaktualizaciju djece u obliku razvoja njihovih punih potencijala (Karabegović, 2013.). Pristup kvalitetnoj prehrani, kako u kućanstvima u obliku obiteljskih obroka, tako i u odgojno-obrazovnim institucijama kao pravo na školski obrok, predstavlja jedan od preduvjeta za optimalan razvoj djece i priliku za djelovanje na ostalim aspektima razvoja djece, počevši od zdravstvenih do obrazovnih (UNICEF, 2022.b).

1.1. Određenje školskih obroka

Školski obroci se definiraju u okviru različitih programa kojima se osigurava prehrana učenika u školama te s obzirom na raznolikost u ulogama, pružanju i financiranju istih, postoji različito razumijevanje ovoga koncepta, kao i različita obrazloženja i termini kojima se školski obroci objašnjavaju (European Commission,

2021.a), stoga ne postoji općeprihvaćena definicija školskih obroka. Tako se školski obroci definiraju kao bilo koja opskrba hranom za djecu kojom upravljaju predškolske, školske ili društvene organizacije (Adelman i sur., 2008.). Sljedeći autori navode kako se školski obroci razlikuju na one koji se dijele u školi i one koji se nose kući kao vaučeri/bonovi te im je svrha privući djecu u školu pružanjem hranjivih školskih obroka u zamjenu za sudjelovanje u školi (Schwartz i Rothbart, 2019.). Sličnu definiciju nude i sljedeći autori koji navode da školska prehrana sve više predstavlja raznoliki i sveobuhvatniji skup namjena da hrana služi za postizanje obrazovnih ishoda, bolje pohađanje nastave (Omar i sur., 2019.) te smanjenje stope napuštanja škole među djecom školske dobi (WFP, 2004., prema Omar i sur., 2019.) pa se tako školski obrok koristi kao alat koji omogućuje pohađanje škole stotinama milijuna siromašne djece u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju (Omar i sur., 2019.). Na području Europske unije, školski obroci razumijevaju se u kontekstu javnozdravstvene inicijative za suzbijanje pothranjenosti djece i mladih odnosno akcijskih planova država članica koji imaju u fokusu smanjenje dječje pretilosti kroz poboljšanje nutritivne vrijednosti hrane koju djeca konzumiraju te prevenciju dječjeg siromaštva i gladi (European Commission, 2021.a). Upravo takvu praksu provodi i Hrvatska koja se zalaže za osiguranje besplatne i nutritivno uravnotežene školske prehrane za najranjivije skupine osnovnoškolske i srednjoškolske djece te osobito za djecu iz obitelji nižeg socioekonomskog statusa (UNICEF, 2022.b).

1.2. Pravno uređenje prava na školski obrok

Pravo na školski obrok potrebno je razumijevati u okviru njegova pravnog uređenja, pronalazeći njegove temelje u odredbama najvišeg pravnog akta, Ustava Republike Hrvatske, potom u odredbama međunarodnih ugovora i na kraju u odredbama zakona Republike Hrvatske. Slijedom navedenoga, Ustavom Republike Hrvatske propisano je da je Republika Hrvatska socijalna država u kojoj se jamči sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, socijalna pravda i poštivanje prava čovjeka klauzulom da svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o rasi, boji kože, između ostaloga, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenim položajima ili drugim osobinama jer su svi pred zakonom jednaki (Ustav Republike Hrvatske, NN 05/14, prema Kletečki Radović i Zrnić, 2022.). Razvidan je

karakter univerzalnosti ovih Ustavnih odredbi jer se one zasnivaju na jednakosti, ravnopravnosti i socijalnoj pravdi primjenjivima na sve građane. S gledišta prava djece, očituje se obveza i potreba države da svoj djeci osigura socijalne, kulturne, materijalne i druge uvjete kao preduvjet za dostojan život (Ustav Republike Hrvatske, NN 05/14, prema Kletečki Radović i Zrnić, 2022.). Konvencija o pravima djeteta također ističe kako sva djeca imaju temeljna prava i slobode dobivene svojim rođenjem, kao što su prava na život, odgovarajući životni standard, prehranu, smještaj i zdravstvenu pomoć koja se definiraju kao prava za preživljanje i opstojnost (Kletečki Radović i Zrnić, 2022.). Kako bi djeca zaista uživala navedena prava, potrebno je da ista budu ostvarena uz pomoć države i djeci značajnih osoba koje imaju odgovornost i obvezu osigurati im životne uvjete i ispunjenje potonje navedenih prava, na način da su roditelji dužni i odgovorni štiti prava i dobrobit djece, a da je država odgovorna osigurati životne potrebe djece za njihov rast i razvoj (Obiteljski zakon, NN 98/19; prema Kletečki Radović i Zrnić, 2022.).

Spojivši sve ranije iznesene činjenice, vidljiva je odgovornost države za jednakim pristupom u osiguranju prava svim građanima, a posebice djeci, pri čemu je ta jednakost predstavljena u kontekstu univerzalnosti. Upravo je univerzalnost u pravima djece cilj kojemu je potrebno stremiti, a u kontekstu ovoga rada, posebice je važno zagovarati pravo na školski obrok sve djece. U hrvatskom je zakonodavstvu pravo na školski obrok propisano odredbama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 64/2020) na način da su škole dužne organizirati školsku prehranu za vrijeme boravka učenika u školama te da je to potrebno činiti u skladu s propisanim smjernicama i normativima (Ministarstvo zdravlja 2013., prema Kletečki Radović i Zrnić, 2022.). Međutim, postoji regionalna neujednačenost po pitanju infrastrukture i financiranja školskih obroka (Pravobraniteljica za djecu, 2021.; Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021.) pa se područje pristupa kvalitetnim školskim obrocima promatra u okviru nužnosti razvoja socijalnih politika usmjerenih ka osiguravanju školskih obroka svim učenicima, a posebice učenicima koji se nalaze u povećanom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (European Commission, 2020.) budući da su upravo učenici koji žive u uvjetima siromaštva i socijalne isključenosti najviše pogođeni spomenutom neujednačenosti i u najvećoj su potrebi za osiguravanjem adekvatne prehrane. Sukladno navedenome, identificirana

su tri ključna cilja razvoja socijalnih politika, a to su povećanje svjesnosti o važnosti zdrave prehrane učenika, potom naglašavanje važnosti osiguravanja školskih obroka i „bonova za hranu“ djeci koja žive u obiteljima nižeg socioekonomskog statusa te intencija da sva djeca imaju pravo na besplatan školski obrok, bez obzira na socioekonomski status obitelji iz koje dolaze (European Commission, 2020.). Nastavno na izrečeno uviđa se potreba za istraživanjem prava na školski obrok kako bi se nalazima dobivenima u prirodnom okruženju ukazalo na realno stanje školske prehrane koje će dodatno potaknuti razvoj socijalnih politika usmjerenih ka djeci i podmirivanju njihovih potreba.

1.3. Pravo na školski obrok u kontekstu ekološko-sistemske teorije

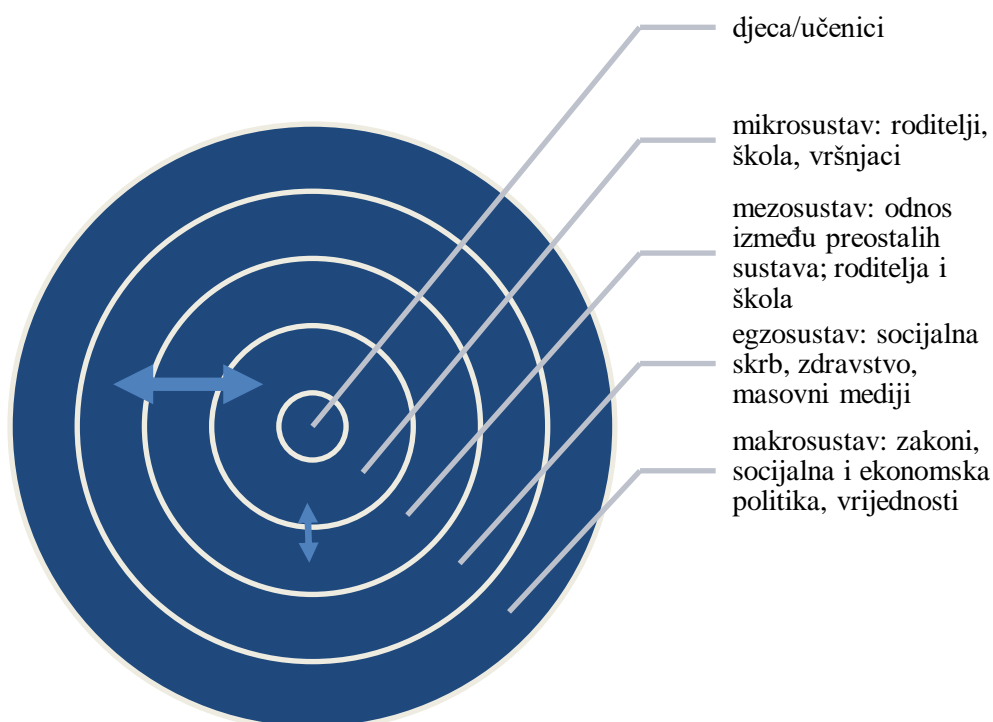
Pravo na školski obrok za djecu moguće je sagledati i u okviru ekosistemske teorije koja ističe važnost promatranja pojedinca i njegovog okruženja kao cjelovitog sustava međusobno povezanih dinamičnih odnosa i interakcija (Fraser, 1997., prema Urbanc, 2006.). U ovome slučaju, dijete nosi sa sobom svoja individualna obilježja poput dobi i spola te ulazi u interakcije s okruženjem kojega čine četiri ekosistema koji utječu na djetetov život (Šućur i sur., 2015.), a to su obitelj, škola, vršnjaci, zajednica u kojoj živi, kao i cjelokupna socijalna politika o djeci i obitelji (Ajduković, 2008., prema Šućur., 2015.). Tako su neka djeca tijekom života izložena različitim izvorima stresa ili nepovoljnim životnim situacijama koje su rezultat djelovanja spomenutih interaktivnih odnosa pri čemu takvi rizici neishoduju kod sve djece razvojno nepoželjnim oblicima prilagodbe, nego naprotiv, pojedina djeca pokazuju otpornost u suočavanju s nepovoljnim uvjetima odrastanja (Urbanc, 2006.). Ta otpornost rezultat je djelovanja pozitivnih snaga djeteta koje su unutar njega samoga ili dolaze iz okruženja, a koje jačaju njegov otpor prema rizičnim situacijama (Urbanc, 2006.). Stoga je doprinos ove teorije osobito značajan za djecu koja su u ranjivom položaju zbog prisutnosti rizika od siromaštva i socijalne isključenosti ili pak žive u uvjetima siromaštva i socijalne isključenosti uzrokovanog, između ostalog, niskim socioekonomskim statusom ili pak strukturnim nejednakostima koje su doprinijele izloženošću takvoj situaciji pri čemu djeca ne mogu iskoristiti svoje resurse i potencijale pa često bivaju isključena iz središnjih sustava što se može nepovoljno odraziti na njihov život i razvoj (Šućur i sur., 2015.). Upravo zbog toga

ogleda se važnost okoline za djetetov razvoj i socijalnu prilagodbu, kao i zaštitnih čimbenika (Ajduković i Radočaj, 2008.) koji mogu utjecati na dijete i njegovu obitelj kroz ekološki sistem na način da olakšaju i podupiru razvoj djeteta kroz strukturne i društvene promjene (Šućur, 2015.).

Sljedeća slika prikazuje modificiranu verziju ekosistemske teorije namijenjene za promatranje interaktivnih odnosa u kontekstu prava na školski obrok za djecu.

Slika 1.3.

Prikaz ekosistemske teorije u kontekstu prava na školski obrok



Izvor: Prilagođeno prema Šućur i sur., 2015.

1.3.1. Rizični čimbenici osiguravanja i organiziranja prava na školski obrok

Konkretno na primjeru prava na školski obrok za djecu, na razini društva javljaju se rizični čimbenici poput male mogućnosti školovanja djece zbog izostanka školskog obroka o čemu govori istraživanje Aurina i suradnika (2018.), na području države Mali koja se nalazi u uvjetima rata i humanitarne krize, u kojemu se ističe da roditelji

imaju smanjene mogućnosti upisa djece u školu, ukoliko im ne bude osiguran školski obrok. Sljedeći rizici koji se mogu pojaviti jest postojanje diskriminacije među djecom zbog njihovog društvenog položaja, izloženost siromaštvu, nizak socioekonomski status ili povećana stopa nezaposlenosti roditelja uslijed životnih okolnosti (Šućur i sur., 2015.) pri čemu svi navedeni rizici mogu predstavljati otegotne okolnosti u školovanju djece, a izostankom školskog obroka ili neobuhvaćenošću sve djece koja su u potrebi za njime, bilo zbog neujednačenih uvjeta ostvarivanja prava na školski obrok ili pak zbog „ispadanja“ pojedine djece iz sustava školske prehrane, smanjuju se mogućnosti za ostvarivanjem njihovih punih potencijala (UNICEF, 2022.b). S druge strane, čimbenici rizika mogu biti i nezdrave prehrambene navike učenika, pretilost ili pak preskakanje doručka.

Na razini obitelji, škole i vršnjaka, rizik za ostvarivanje prava na školski obrok može biti neadekvatna podrška lokalne zajednice obiteljima u podmirivanju njihovih specifičnih potreba (Šućur i sur., 2015.) pri čemu se ovdje ogleda česta praksa neuključenosti lokalne zajednice u osiguravanje školskih obroka za svu djecu pri čemu, kako je ranije navedeno, neka djeca „ispadaju“ iz sustava školske prehrane i tako budu neobuhvaćena pravom koji im pripada. Osim toga, mnoge škole nemaju adekvatne uvjete za pripremu školskih obroka ili pak ne mogu organizirati njegovu distribuciju iz nekih drugih izvora jer se osnivač škole, lokalna zajednica, nije aktivirala po tome pitanju (UNICEF, 2022.b).

Na individualnoj razini, rizici ostvarivanja prava na školski obrok se više promatraju kao međudjelovanje okoline na djecu, u smislu postojanja diskriminacije i stigmatizacije među djecom (Šućur i sur., 2015.) jer ostvaruju pravo na besplatan školski obrok jer su nižeg socioekonomskog statusa (Dalma i sur., 2018.). S druge strane kontinuuma, može doći i do nepostojanja osjetljivosti za specifične potrebe pojedinaca, odnosno za organiziranje prava na školski obrok za djecu koja su u ranjivom položaju, primjerice djecu romske nacionalne pripadnosti, u početcima pandemije COVID-19, kada su škole bile zatvorene i nisu osiguravale distribuciju školskih obroka djeci koja su ostvarivala pravo na besplatne školske potrebe (Pučka pravobraniteljica, 2021.).

1.3.2. Zaštitni čimbenici osiguravanja i organiziranja prava na školski obrok

Kako bi se prevladavali čimbenici rizika, važno je postojanje otpornosti u obliku snaga koje postoje u društvu, u lokalnoj zajednici, obitelji i u samome pojedincu kako bi se oduprijele teškoćama i pretvorile ih u rješenja. Primjerice, organiziranjem i osiguravanjem školskih obroka svim učenicima, a posebice učenicima koji se nalaze u većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, donošenjem zakona ili socijalnih politika usmjerenih na djecu i obitelj (makrosustav; razina društva), doprinijet će se smanjenju dječjeg siromaštva (mikrosustav; individualna razina) i poboljšanju socioekonomske situacije roditelja (mezosustav; razina obitelji). Ovakav primjer može pomoći stručnjacima da razumiju problem siromaštva i razviju politike, kao i programe pomoći i podrške djeci koja žive u uvjetima siromaštva (Šućur i sur., 2015.) ili pak da kroz socijalne akcije i inicijative usmjerene na pravo na školski obrok zagovaraju strukturalne promjene u društvu, a to je da sva djeca imaju pravo na školski obrok, kao jedno univerzalno pravo namijenjeno svojoj djeci. Na taj način djelovat će se u smjeru ublažavanja i sprječavanja problema siromaštva na djecu i njihove obitelji (Šućur i sur., 2015.).

1.4. Učinci prava na školski obrok

Postoje brojna međunarodna kvantitativna istraživanja o pravu na školski obrok u kojima su dobiveni rezultati pokazali mnoštvo benefita školskog obroka za djecu, različite načine organizacije školskih obroka, u smislu koji su učenici obuhvaćeni pravom na školski obrok te kakvi školski obroci se poslužuju u školama. Sljedeća istraživanja pokazala su da školski obroci doprinose poboljšanju prehrambenih navika učenika (Vik i sur., 2019.; Schwartz i Rothbart, 2019.) i usvajanju istih za vrijeme konzumiranja obroka u školama koji su obogaćeni voćem i povrćem pri čemu se smanjuje pothranjenost učenika (Kangas, 2020., prema European Commission, 2021.b) i nesigurnost hrane, osobito kod djece nižeg socioekonomskog statusa (Aurino i sur., 2018.; European Commission, 2021.b). Ovdje je važno istaknuti kako školski obroci imaju socijalnu komponentu koja se odražava kao smanjenje troškova roditelja u osiguranju obroka za djecu, pri čemu je to važna okolnost za roditelje učenika koji imaju manje prihode i nemaju sredstava za osiguravanje školskog obroka ili nekih zdravih namirnica svojoj djeci, uslijed loše

ekonomske situacije (Dalma i sur., 2019; prema European Commission, 2021.b; Cardoso i sur., 2019., prema European Commission, 2021.b).

Organiziranje i osiguravanje školskih obroka doprinijelo je i poboljšanju obrazovnih ishoda učenika u vidu povećanja njihove koncentracije i pažnje za vrijeme nastave, poboljšanju usvajanja znanja iz pojedinih predmeta, kao i povećanju sudjelovanja u školi i smanjenju ispadanja iz sustava obrazovanja (Belot i James, 2011.; Dotter, 2013.; Kitchen i sur., 2013., prema European Commission, 2021.b; Veloaudaki i sur., 2019., prema European Commission, 2021.b; Schwartz i Rothbart, 2019.). Važno je istaknuti kako su školski obroci povezani i sa usvajanjem socijalnih vještina kod učenika za vrijeme zajedničkog objedovanja u školama, kao i smanjenju stigmatizacije među djecom, ukoliko svi imaju pravo na jednak i isti školski obrok, kakav je u državama koje osiguravaju univerzalne školske obroke za sve učenike (Polat i Daly, 2020.; prema European Commission, 2021.b; European Commission, 2021.b).

Nadalje, različita istraživanja ističu i različite načine organizacije školskih obroka pa se tako školski obroci dijele na one koji se osiguravaju svim učenicima (ili skupinama učenika) kao univerzalno pravo na besplatan školski obrok, potom školski obroci namijenjeni određenoj kategoriji učenika ili pak subvencionirani školski obroci (European Commission, 2021.b). Što se tiče kvalitete i vrste školskih obroka, istraživanja pokazuju različite prakse u pripremi školskih obroka pa tako postoje kuhani obroci, obroci koji se dijele od strane cateringa u obliku gotovih proizvoda ili mliječni obroci (European Commission, 2021.b).

Za razliku od kvantitativnih istraživanja u području školskih obroka koja predstavljaju izrazitu metodološku jakost zbog njihove brojnosti i rasprostranjenosti, kvalitativna istraživanja o pravu na školski obrok su vrlo oskudna pri čemu se ističe potreba za provođenjem istih kako bi se dobio dublji uvid u stanje školske prehrane. Primjerice, sljedeće kvalitativno istraživanje o pravu na školski obrok važno je istaknuti jer je ispitivalo percepciju roditelja, učitelja i ravnatelja škola o tome koji je oblik školskog obroka bolji kako bi se smanjila nesigurnost hrane i poboljšale zdrave prehrambene navike učenika u socijalno zaostalim područjima – konzumiranje

besplatnih školskih obroka u školama ili dijeljenje vaučera/bonova za hranu učenicima. Rezultati istraživanja su pokazali kako je konzumacija besplatnih školskih obroka bila poželjniji izbor osiguravanja školskih obroka jer bi se time smanjila socijalna stigmatizacija učenika jer bi svi ravnopravno i jednako sudjelovali u konzumaciji školskog obroka, za razliku od podjela vaučera za bonove pri čemu su ispitanici naglašavali osjećaj neugode i srama, kao i straha od stigmatizacije zbog dobivanja istih. Osim toga, rezultati su pokazali i da je pristup osiguravanja besplatnog školskog obroka svima ublažio nesigurnost hrane učenika jer je školski obrok osiguran izravno učenicima, dok su vaučeri za hranu više poslužili smanjenju nesigurnosti hrane obiteljima učenika kako bi se podmirile kućanske potrepeštine (Dalma i sur., 2018.).

Sljedeće istraživanje pruža izraziti doprinos proučavanju prava na besplatni školski obrok jer je provedeno na trima populacijama; učenicima koji koriste pravo na školski obrok, voditeljima *cateringa* koji isporučuju školske obroke te ravnateljima osnovnih škola pri čemu je naglasak bio na ispitivanju percepcija o besplatnim školskim obrocima. Iako se ovdje radi o različitosti geografskog konteksta i, dijelom, različitim populacijama u odnosu na istraživanje koje je provedeno za potrebe ovoga rada, rezultati dobiveni ovim istraživanjem od strane ravnatelja osnovnih škola iskoristivi su jer su sadržajno vrlo slični rezultatima dobivenima istraživanjem za potrebe ovoga rada. Stoga su rezultati pokazali da ravnatelji percipiraju postojanje povećanja svjesnosti o zdravoj prehrani učenika zbog konzumiranja besplatnih školskih obroka te naglašavaju važnost školskih obroka za učenike, u smislu veće produktivnosti na nastavi. Osim stoga, ravnatelji su istaknuli da je besplatnim školskim obrocima obuvaćano više djece iz jedne obitelji te da svi učenici konzumiraju isti obrok. S druge, pak, strane, ravnatelji su evidentirali i prepreke u osiguranju školskih obroka, poput kašnjenja u financiranju školskih obroka ili dobivanja oskudnih sredstava za financiranje školskih obroka, kao i izostanak potpore školama koje nemaju kuhinju za pripremu školskih obroka od strane lokalnih vlasti. Zaključno, važno je istaknuti nalaz da su veće škole iskazale zabrinutost za osiguravanje toplih obroka svim učenicima jer predviđaju da to neće biti izvedivo zbog različitih infrastrukturnih i drugih prepreka te da će mnogi učenici umjesto

toplih obroka dobiti sendviče koji se protive vladinim preporukama da svako dijete dobije topli, kuhani, nutritivno bogat, školski obrok (Day i sur., 2015.).

1.5. Prostorna i vremenska kontekstualizacija prava na školski obrok

Slijedom navedenoga, ističe se potreba za istraživanjem prava na školski obrok na području Republike Hrvatske, u vidu društvene kontekstualizacije, odnosno razumijevanja fenomena u vidu prostora i vremena koje je obuhvaćeno (Milas, 2009). Polazišna osnova za potonje navedeno jest izvješće Pravobraniteljice za djecu (2021.) u kojemu je navedeno kako pristup besplatnoj školskoj prehrani nije jednak za svu djecu i da ovisi o njihovom mjestu stanovanja ističući kako su regionalne nejednakosti po pitanju financiranja školske prehrane velike. Primjerice, veliki broj škola u Dalmaciji ne nudi mogućnost toplog školskog obroka za svu djecu te se u pojedinim sredinama topli obroci ne dijele unatoč tome što postoje školske kuhinje (Pravobraniteljica za djecu, 2021.). Uz to, naveden je podatak kako tek 42.3% područnih škola ima školsku kuhinju, u odnosu na 85.3% osnovnih škola koje imaju školsku kuhinju (Pravobraniteljica za djecu, 2021.). Uzimajući u obzir iznesene činjenice, uviđa se potreba za dubljim istraživanjem prava na školski obrok na području Dalmacije kako bi se uvidom u stanja osnovnih škola dobila dublja analiza stanja i razumjela specifičnost tih slučajeva. Štoviše, ključno je problematizirati pravo na školski obrok u područnim školama koje se nalaze uglavnom u ruralnim sredinama koje se suočavaju s pojačanim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti (Šućur i sur., 2015.), kao i u onim osnovnim školama koje se nalaze u slabije razvijenim sredinama (Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021.).

Takve slabije razvijene sredine, kakvih ima diljem Dalmacije, a posebice na području Šibensko-kninske županije, definirane su kao područja posebne državne skrbi budući da su to mjesta koja imaju iskustva okupiranja za vrijeme Domovinskoga rata te su to područja koja zaostaju u razvoju prema tri kriterija razvijenosti, a to su ekonomski, strukturalni i demografski (Zakon o područjima posebne državne skrbi, NN 106/18). Ukoliko se tomu pridoda činjenica da Šibensko-kninska županija, čije stanovništvo, u usporedbi s drugim županijama, ima najveći broj korisnika zajamčene minimalne naknade (2,9%) (Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike,

2021.) te su to gradovi i općine koji pripadaju Jadranskoj regiji koja ima višu stopu siromaštva i socijalne isključenosti (DZS, 2022.), ključno je istražiti kakvo je shvaćanje važnosti školskih obroka, osobito u kontekstu dječjeg siromaštva te koje su preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane u Hrvatskoj.

Potrebno je uzeti u obzir i vremenski kontekst, odnosno COVID-19 pandemiju koja je doprinijela povećanju siromaštva i socijalne isključenosti djece zbog gubitka radnih mjesta, skraćanja radnog vremena te pogoršanja financijske situacije, kao i zbog zatvaranja škola i uslijed toga lošije prehrane učenika (European Parliament, 2020.) te istražiti je li i kako je COVID-19 pandemija utjecala na sustav školske prehrane.

Iako podaci o stanju školske prehrane u Hrvatskoj postoje i oni su dokumentirani u različitim izvorima, poput UNICEF-ovih publikacija, izvješća pravobraniteljice za djecu, publikacija Ministarstva zdravlja (Ministarstvo zdravlja, 2013.; Pravobraniteljica za djecu, 2020.; UNICEF, 2022.b), i dalje nisu dostupni sustavni podaci koji bi pratili zastupljenost djece koja ostvaruju pravo na besplatni školski obrok, a posebice djece koja se nalaze u riziku, kao niti istraživanja kojima bi se dao uvid u stanje školske prehrane djece osnovnoškolske dobi te se tako objasnilo koji su to izazovi organiziranja usluge i osiguravanja prava na nutritivno primjerenu prehranu djece u obliku školskih obroka (UNICEF, 2022.b). S obzirom na neistraženost područja prava na školski obrok, osobito u obliku kvalitativnih istraživanja, ovo istraživanje će dati svoj doprinos, dajući uvid u, barem, jedno područje Republike Hrvatske, kako bi se vidjelo stanje školske prehrane u osnovnim školama te koje su to mogućnosti, izazovi i preporuke za daljnje unaprjeđenje istoga.

2. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj ovoga istraživanja je dobiti uvid u mišljenja i iskustva ravnatelja osnovnih škola na području posebne državne skrbi o pravu na školski obrok za djecu osnovnoškolske dobi.

Sukladno cilju definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kakvo značenje ravnatelji osnovnih škola na području posebne državne skrbi daju pravu na školski obrok?
2. Kakva su iskustva u ostvarivanju prava i organiziranju usluge školskih obroka u osnovnim školama na području posebne državne skrbi?

3. METODA

3.1. Sudionici

Populacija koja je obuhvaćena ovim istraživanjem su ravnatelji osnovnih škola na području Šibensko-kninske županije kao područja posebne državne skrbi. Metoda uzorkovanja korištena u istraživanju je namjerni uzorak čija je odlika da se sudionici izabiru prema nekim prethodnim spoznajama o populaciji ili u skladu s istraživačkim pitanjima (Milas, 2009.). Nadalje, budući da je ovo istraživanje kvalitativno čija je odlika dublje proučavanje pojedinih fenomena, pitanja ili pojava u prirodnom okruženju kako bi se postiglo bolje razumijevanje proučavane pojave (Milas, 2009.), u ovome slučaju prava na školski obrok, sljedeća karakteristika namjernog uzorka jest odabir sudionika koji će moći pružiti bogate informacije i rasvijetliti pitanja koja se proučavaju (Patton, 1990.) te dati jedinstvenu, drugačiju ili važnu perspektivu o fenomenu koji se istražuje (Robinson, 2014.). Stoga je potrebno obuhvatiti aktere koji dolaze „iznutra“ i koji najbolje oslikavaju stvarnost jer raspolažu informacijama „iz prve ruke“ (Miles i Huberman, 1994., prema Milas, 2009.). Shodno navedenome, važno obilježje sudionika koje predstavlja i kriterij odabira pojedinog sudionika u uzorak jest da je sudionik ravnatelj osnovne škole koji se nalazi na rukovodećoj poziciji u školi budući da su prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (NN 64/2020., čl. 125) ravnatelji poslovodni i stručni voditelji škola te obavljaju široki djelokrug poslova poput predlaganja godišnjeg plana i programa, školskog kurikulumu, financijskog plana te polugodišnjeg i godišnjeg izvješća, potom brinu o sigurnosti te pravima i interesima učenika te surađuju s tijelima državne uprave, ustanovama, drugim tijelima i osnivačima. S obzirom na to

da je obveza škola osigurati prehranu učenicima za vrijeme njihova boravka u školi (Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, NN 64/2020., čl. 68.) te da je to odgovornost osnivača pojedinih škola (Ministarstvo zdravlja, 2013.), može se uvidjeti kako je školska prehrana područje s kojim su ravnatelji škola upoznati te raspolažu informacijama o organizaciji iste. Važno je dobiti informacije o iskustvima u njihovim školama jer hrvatske osnovne škole imaju različite mogućnosti i različita iskustva u planiranju i organiziranju obroka (Ministarstvo zdravlja, 2013.) pa bi oni iz prve ruke mogli imati potrebne informacije pri čemu će se dobiti odgovori na postavljena istraživačka pitanja koja se upravo odnose na iskustva u organiziranju i osiguravanju usluge školskih obroka te na mišljenja o pravu na školski obrok. Ukoliko se još uzme u obzir činjenica da na području Republike Hrvatske istraživanja o pravu na školski obrok ne postoje, uviđa se važnost perspektive ravnatelja osnovnih škola koji imaju informacije iz prve ruke i kao takvi mogu odraziti stvarno stanje školske prehrane u osnovnim školama i dati preporuke za daljnja postupanja.

Strategija uzorkovanja provedena je putem e-maila i telefonskog poziva na način da je odabranim ravnateljima prvo poslan poziv za sudjelovanje u istraživanju putem e-maila na njihove službene e-mail adrese škola u kojima obavljaju dužnost ravnatelja kako bi ih se informiralo o cilju i svrsi istraživanja, objasnila dobrovoljnost istraživanja te ih se informiralo o etičkim aspektima istraživanja, a potom su se ravnatelji kontaktirali telefonskim putem pri čemu su uzeti njihovi službeni telefonski brojevi škola u kojima obavljaju dužnost ravnatelja. Kontaktirano je pet ravnatelja osnovnih škola pri čemu su se svi ravnatelji odazvali na pozive te su svi uključeni u istraživanje. Planirano je uzorkom obuhvatiti i voditelje područnih škola kako bi se dobio uvid i u stanje školske prehrane u područnim školama. Međutim, ravnatelj jedne osnovne škole naglasio je kako je pitanje školske prehrane područnih škola sada u djelokrugu posla ravnatelja osnovnih škola koje predstavljaju matičnu školu u čijem su sastavu područne škole. Stoga, voditelji područnih škola ne bi bili relevantni sudionici za pitanje školske prehrane pa je umjesto planiranog uzorka od osam sudionika (pet ravnatelja osnovnih škola i tri voditelja područnih škola) zaključno provedeno istraživanje s pet ravnatelja osnovnih škola.

U istraživanju je sudjelovalo tri ispitanika muškog spola i dva ispitanika ženskog spola. Osim kriterija da su zaposleni na rukovodećim pozicijama škole, sljedeći važan kriterij odabira sudionika jest da duljina radnog iskustva na poziciji ravnatelja mora biti minimalno dvije godine jer će ravnatelji škola raspolagati većim opsegom informacija o predmetu mjerenja koji je pravo na školski obrok, ukoliko su zaposleni dulje od jedne školske godine na tom radnom mjestu jer će imati više iskustva i znanja o tome. Raspon godina iskustva na poziciji ravnatelja kod sudionika jest od 2,5 godine do 17 godina pri čemu je to prosječno 8,8 godina iskustva, dok su njihove prosječne godine radnoga staža 23,2 godine. Kako je iz definicije populacije vidljivo, ostali kriteriji su da ravnatelji zaposleni u osnovnim školama koje se nalaze na području Šibensko-kninske županije kao područja posebne državne skrbi, stoga su uključeni ravnatelji iz Knina, Drniša, Unešića i Kistanja.

3.2. Postupak

Istraživanje u svrhu izrade diplomskoga rada provodilo se u lipnju 2022. godine od strane studentice diplomskog studija socijalnog rada, Studijskog centra socijalnog rada, Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Provedba istraživanja započeta je slanjem pozivnog pisma za sudjelovanje u istraživanju u kojem su opisane pojedinosti istraživanja potencijalnim sudionicima, odnosno ravnateljima osnovnih škola zajedno s pismom mentora kao dokaza da se će se istraživanje provesti od strane studentice, na službene e-mail adrese sudionika koje su vidljive na web stranicama škola. Pozivno pismo sadržavalo je informacije o cilju i svrsi istraživanja te etičkim aspektima istraživanja. Sudionici su upoznati s time da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i da imaju mogućnost odustati od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojem trenutku istraživanja, potom je naglašena povjerljivost podataka i anonimiziranost podataka u smislu da će svaki sudionik dobiti kodne oznake pri čemu se njegov identitet neće moći povezati s kodom. Nadalje su sudionici upoznati s mogućnošću uvida u transkribirani tekst, kao i o informiranju o rezultatima, obliku i načinu pohrane rezultata i potrebi za informiranim pristankom za sudjelovanje u istraživanju. Sljedećih tjedan dana sudionici su kontaktirani putem telefona, njihovih službenih brojeva vidljivih na web stranicama škola u kojima obnašaju dužnost ravnatelja škola pri čemu je četiri

sudionika pristalo na sudjelovanje u istraživanju te je sa svakim sudionikom, pojedinačno, dogovoreno vrijeme, mjesto i pojedinosti o provedbi intervjua, dok je peti sudionik ponovno kontaktiran nakon tjedan dana kada je pristao na sudjelovanje u istraživanju te su dogovorene pojedinosti o provedbi istraživanja. Dogovoreno je da se intervjui provode u uredima ravnatelja osnovnih škola kako bi se osigurali svi potrebni uvjeti za vođenje intervjua, kao što je tišina, sudionicima poznat i ugodan prostor, izoliranost od drugih osoba i distrakcija (Brinkmann, 2013.).

U svrhu prikupljanja podataka korištena je metoda intervjua licem u lice. Intervjui imaju za cilj istražiti kako sudionici pridaju značenje određenim iskustvima, događajima ili temama pri čemu svojim odgovorima doprinose razumijevanju društvenih struktura ili procesa (Johnson i sur., 2021.). Smatra se da su to razgovori sa svrhom pri čemu je ključno razumjeti značenje sadržaja odgovora koje je sudionik rekao, pri čemu se ti podaci mogu zasnivati na subjektivnim mišljenjima i doživljajima te individualnim iskustvima sudionika (Brinkmann, 2013.). Slijedom navedenoga, provedeno istraživanje imalo je za cilj ispitati mišljenja i iskustva rukovoditelja osnovnih škola o pravu na školski obrok za djecu osnovnoškolske dobi na području posebne državne skrbi pri čemu će podaci dobiveni istraživanjem doprinijeti dubljem razumijevanju ove teme, ali i društvenih struktura, u smislu koji učenici imaju pravo na školski obrok, kako se on organizira, koji učenici dobivaju besplatni školski obrok, a koji učenici ga moraju financirati, potom koliko je to pitanje važno i sl., uzimajući u obzir specifičnosti geografskog prostora koji je obuhvaćen istraživanjem. Nadalje, intervjui licem u lice pružaju bogatije i iscrpnije podatke pa je njihova kvaliteta veća u odnosu na druge metode (Johnson i sur., 2021.) te su vrlo fleksibilni jer daju priliku sudionicima da temeljito objasne svoje stavove postavljajući dodatna pitanja za objašnjavanje (Guthrie, 2010.). Uzimajući u obzir veličinu uzorka ovoga istraživanja, važno je naglasiti da su intervjui pogodni za istraživanja koja imaju mali uzorak sudionika, kakav je i u ovome istraživanju, pri čemu se time omogućava intenzivna analiza svakog slučaja jer se svakom pojedincu pristupa individualno i jedinstveno (Robinson, 2014.).

Prije svakog intervjua, sudionici su ispunili obrazac informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju te su još jednom upoznati s ciljem i svrhom istraživanja,

kao i činjenicom da će se intervjui snimati snimačem zvuka na mobitelu radi pohrane podataka koji će se kasnije obrađivati u obliku transkripata te da će nakon toga snimke biti uništene, a transkripti biti dostupni samo mentoru. Najkraći intervju trajao je 9 minuta, dok je najduži intervju trajao 30 minuta. Prosječno vrijeme trajanja intervjua iznosilo je 18 minuta.

3.3. Mjerni instrument

Mjerni instrument korišten u ovome istraživanju jest polustrukturirani intervju. Forma polustrukturiranog intervjua odabrana je zbog fleksibilnosti koju nudi u smislu da je moguće promijeniti redoslijed pitanja kako bi se osigurao prirodan tijek razgovora (Guthrie, 2010.), kao i zbog mogućnosti postavljanja nekog neplaniranog pitanja, ukoliko se uoče relevantne informacije u odgovorima sudionika (Brinkmann, 2013.). Dopušta se postavljanje nekih zatvorenih pitanja koja će poslužiti kao temelj za daljnje istraživanje postavljanjem otvorenog pitanja kojim će se tražiti dodatno objašnjenje pa se tako može dati prilika ispitanicima da detaljnije izraze svoje stavove (Guthrie, 2010.). S obzirom na cilj i istraživačka pitanja ovoga istraživanja koja se fokusiraju na ispitivanje mišljenja i iskustava ravnatelja o pravu na školski obrok, upravo se ova metoda čini prikladnom kako bi se postavljanjem dodatnih pitanja i traženjem dodatnih objašnjenja pridonijelo dubljem razumijevanju predmeta mjerenja.

Protokol s pitanjima izrađen je na temelju proučavanja dosadašnjih istraživanja i literature o pravu na školski obrok pri čemu je identificirano nekoliko važnih područja koja je potrebno dublje istražiti. Ta područja tvore tematske cjeline u kojima se nalaze setovi pitanja, a uz njih je u intervjuu postavljeno jedno pitanje za otvaranje intervjua ili „uvodno pitanje“ te jedno pitanje za završetak intervjua ili „zaključno pitanje“. Protokol se sastoji od 14 pitanja osnovnih pitanja, većinom otvorenog tipa, uz nekoliko zatvorenih pitanja koja su pitana po potrebi radi dobivanja opširnijeg odgovora ili primjera iz svakodnevnog života, a koji se tiče prava na školski obrok.

Nakon početnog pitanja, prvu tematsku cjelinu čine pitanja o značenju školskog obroka, poput: „*Što, po Vama, znači pravo na školski obrok?*“. Druga tematska

cjelina sastoji se od seta pitanja kojima se ispituje dobrobit djece u kontekstu prava na školski obrok, primjerice: „Što besplatan školski obrok znači za dobrobit djece koja žive na području povišenog rizika od siromaštva na području posebne državne skrbi?“. Trećom tematskom cjelinom željelo se ispitati kakve su mogućnosti i izazovi organiziranja školskih obroka pri čemu su se pitanja fokusirala na načine organiziranja i osiguravanja školskih obroka, potom poteškoće na koje nailaze te koja su moguća rješenja da se te poteškoće otklone. Primjerice: „Kako je sustav školske prehrane organiziran u Vašoj školi?“, „Ako ne, na koje probleme nailazite u organiziranju usluge školskih obroka u Vašoj školi?“, „Kako bi se ti problemi mogli riješiti?“. Posljednji skup pitanja odnosi se na preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane u osnovnim školama, kao na primjer: „Kako bi se mogao unaprijediti sustav školske prehrane u osnovnim školama u RH?“.

Prije započinjanja intervjua, sudionici su dobili kratki anketni upitnik koji je sadržavao pitanja potrebna za opis uzorka koja su se odnosila na spol sudionika, godine radnog staža, godine radnog staža na funkciji ravnatelja osnovne škole, područje i škola u kojoj obnašaju dužnost ravnatelja te opis škola u kojima obavljaju dužnost ravnatelja: ukupan broj djece u školi, potom ukupan broj djece uključenih u sustav školske prehrane, ukupan broj učenika koji koriste pravo na besplatan školski obrok te odabir kriterija na osnovu kojega ostvaruju pravo na besplatan školski obrok. Također, u anketnom upitniku sadržana je i izjava (suglasnost) o pristanku za sudjelovanje u istraživanju s ponuđenim opcijama DA/NE. U anketnom upitniku su predstavljeni sljedeći podaci: prosječan broj učenika u školama je 344, od čega je 174 učenika uključeno u sustav školske prehrane, dok prosječno 140 učenika ostvaruje pravo na besplatne školske obroke. Kao kriterij ostvarivanja prava na besplatni školski obrok, ravnatelji su zaokružili troje i više djece u obitelji i FEAD fond. Samo jedan od ravnatelja je istaknuo kako sva djeca ne konzumiraju školske obroke, iako imaju pravo na njih, jer ne vole školsku marendu.

3.4. Obrada podataka

Podaci istraživanja prvotno su zabilježeni kroz audio snimke, a nakon toga su transkribirani u tekst pri čemu su prepisani doslovno, bez ikakvog uređivanja. Radi očuvanja anonimnosti sudionika, svakome od njih je pridodan kod od S01 do S05.

Kvalitativna analiza podataka korištena prilikom obrade podataka intervjua jest metoda tematske analize. Tematska analiza je metoda identificiranja, analiziranja i izvještavanja prema tzv. obrascima (temama) koje se prepoznaju unutar podataka (Braun i Clarke, 2006.). Radi se o deskriptivnoj metodi induktivnog pristupa što znači da su identificirane teme snažno povezane sa podacima koji su opisani na vrlo detaljan način (Patton, 1990., prema Braun i Clarke, 2006.). Obrada podataka provodila se u nekoliko koraka karakterističnima za tematsku analizu: (1) upoznavanje s podacima; (2) generiranje početnih kodova; (3) traganje za temama; (4) pregledavanje i provjera tema; (5) definiranje i imenovanje tema; (6) izrada izvještaja (Braun i Clarke, 2006.).

Slijedom navedenoga, postupak analize u ovome radu sastojao se od sljedećih koraka: (1) upoznavanje s podacima kroz samostalno transkribiranje podataka iz snimki; (2) višekratno čitanje, podebljavanje značajnih izjava sudionika radi generiranja početnih kodova; (3) razvoj potencijalnih tema iz kodova; (4) analiziranje dobivenih tema i provjera mogućih preklapanja ili mogućih podtema; (5) završno definiranje tema; (6) pisanje izvještaja o rezultatima istraživanja (Braun i Clarke, 2006.).

4. REZULTATI: ANALIZA I INTERPRETACIJA

Dobiveni rezultati grupirani su u nekoliko tematskih područja: 1. značenje školskog obroka, 2. dobrobit djece u kontekstu ostvarivanja prava na školski obrok, 3. organizacija usluge i ostvarivanje prava na školski obrok, 4. izazovi i mogućnosti organiziranja usluge i ostvarivanja prava na školski obrok, 5. preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane.

Tablica 4.1.

Tema: Značenje školskog obroka

Kategorije	Kodovi
Univerzalno pravo na školski obrok	Pravo svakog djeteta na školski obrok
	Ujednačena prehrana za sve učenike
	Nečinjenje razlika i podjela po pitanju školskog obroka
Pozitivan stav prema školskim obrocima	Važnost školskog obroka
	Zadovoljstvo školskim obrokom
Kritičnost prema postojećem sustavu školske prehrane	Upitna kvaliteta školskih obroka
	Upitnost niske cijene školskih obroka

Prvo definirano tematsko područje odnosilo se na značenje školskog obroka iz perspektive ravnatelja osnovnih škola pri čemu dobiveni odgovori na pitanja predstavljaju ujedno i odgovor na prvo istraživačko pitanje. Za ravnatelje osnovnih škola školski obroci znače **univerzalno pravo na školski obrok**, u smislu da je to pravo svakog djeteta na školski obrok: „*Pravo na školski obrok značilo bi da bi sva djeca trebala, bez obzira na socijalni status (...), imati jednako, jednaka prava, da imaju jednak obrok...*“ (S01). Štoviše, ravnatelji posebice ističu, apostrofiraju činjenicu da bi trebala postojati ujednačena prehrana za sve učenike: „*...zbog samog doživljaja znači da smo svi jednaki, barem što se prehrane tiče (...) unificirano je, svi primaju jednako i sad 'ko će pojest, 'ko neće, to je njemu, na izbor, al' su dobili isto!...*“ (S01), kako se ne bi činile razlike i podjele po pitanju školskog obroka: „*Svi! Jer ako, ako ih dijelite, i onako već postojeće podjele među njima će se samo produbiti jer imate djece koja su dobro materijalno situirana, a imate i siromašne djece!...*“ (S02).

Sljedeće je važno istaknuti jednu zanimljivu situaciju gdje su ocrtane razlike u mišljenju o pravu na školski obrok pri čemu, s jedne strane, postoji **pozitivni stav prema školskim obrocima**, dok s druge strane, ravnatelji ističu svoju **kritičnost prema postojećem sustavu školske prehrane**. Tako se pozitivan stav prema školskim obrocima objašnjava kroz njegovu važnost: „Što se tiče same prehrane učenika, ona je jako bitna jer učenici se dižu dosta, dosta rano (...) tako da im je taj školski obrok jako bitan i neophodan za dnevno funkcioniranje...“ (S05) i zadovoljstvo: „...ova marena, catering, je sasvim ok!...“ (S01). Međutim, ukoliko se uđe u dubinu osiguravanja školskih obroka i osvrne na njihovu kvalitetu i cijenu, neki ravnatelji su tu vrlo kritični, pri čemu govore o upitnoj kvaliteti školskih obroka: „...sama kvaliteta prehrane nije dobra...“ (S02); „...najveći problem jest, evo, ponekad je upitna malo ta kvaliteta što učenici dobivaju...“ (S03); „...sve je, gotove marende, nema kuhanih obroka...“ (S04), kao i o upitnoj niskoj cijeni školskih obroka o čemu se većina ravnatelja složila: „Šta može učenik dobit za 5 kuna i 47 lipa za jest' kad ne možete u trgovini dobit ništa za 7, 6 eto...“ (S01); „S obzirom na iznimno nisku cijenu od 5, 47, 5 kuna 47 lipa (...) nema od toga ništa...“ (S02); „Kažem, to je jako mala cijena koju oni, koja se izdvaja za to, pet ipo kuna, konkretno 5, 47 lipa. Što je pet ipo kuna danas?“ (S03); „...a ne koji je sad 5 kuna i 47 lipa što je možda nedostatno...“ (S05).

Tablica 4.2.

Tema: Dobrobit djece u kontekstu ostvarivanja prava na školski obrok

Kategorije	Kodovi
Školski obrok u funkciji čimbenika zaštite za djecu	Postojanje sigurnosti učenika zbog ne prelaženja ceste radi nabavke školskog obroka
	Roditelji financijski oslobođeni plaćanja školskih obroka
	Svjesnost roditelja da će dijete imati osiguran školski obrok
Zdravlje djece	Zadovoljavanje i stvaranje zdravih navika prehrane kod učenika
	Preskakanje doručka
	Nezdrave prehrambene navike učenika
Obrazovni ishodi	Učinak školskog obroka na koncentraciju učenika

	Učinak školskog obroka na stjecanje znanja
Socijalizacijska komponenta školskog obroka	Druženje učenika za vrijeme objedovanja školskog obroka
	Odmor od nastave

Drugo definirano tematsko područje odnosi se na dobrobit djece u kontekstu ostvarivanja prava na školski obrok pri čemu i ovi dobiveni odgovori na pitanja predstavljaju odgovor na prvo istraživačko pitanje. Kako je i u uvodnom dijelu ovoga rada objašnjeno, prava djece potrebno je razumijevati u kontekstu njihova okruženja u kojemu se nalaze rizični i zaštitni čimbenici za razvoj djece i ostvarivanje njihovih prava. Pritom je važno istaknuti ulogu zaštitnih čimbenika u razvoju djece koji će doprinijeti njihovoj dobrobiti pa su ravnatelji osnovnih škola opisali **školski obrok u funkciji čimbenika zaštite za djecu**, prije svega, u vidu postojanja sigurnosti učenika zbog ne prelaženja ceste radi nabavke školskog obroka: „...*i bitan je moment koji smo mi primijetili, vjerujem i većina škola, moment sigurnosti, jer to je da učenik koji ima marendu u školi, lišen je izlaska iz škole, vrlo često prelaska preko ceste, preko prometnica, zimi za ružnog vremena napuštanja zgrada i slično...*“ (S01). S druge strane, na razini obitelji, školski obrok je čimbenik zaštite zbog toga što su roditelji financijski oslobođeni plaćanja školskih obroka: „*Smanjuje im materijalna izdavanja jer su, ako uzmete u obzir da su to obitelji u prosjeku sa četvero, četiri do šest učenika, nije ovaj, to su, većini izdaci kojih, koji bi se, eto, bili oslobođeni...*“ (S02), ali i u aspektu svjesnosti roditelja da će njihovo dijete imati osiguran školski obrok: „...*ja kao roditelj (...) imam troje djece i to troje djece danas ide u školu, ja neću možda razbijati glavu s, s te strane, znam da će mi dijete danas dobiti obrok u školi, neće biti gladno...*“ (S03).

Nadalje, ravnatelji su se osvrnuli i na **zdravlje djece** u kontekstu školskih obroka i kakva je njihova uloga u dobrobiti djece pa su tako naglasili da školski obroci imaju funkciju zadovoljavanja i stvaranja zdravih navika kod učenika: „...*svakako, sva djeca bi trebala imat' pravo na školsku marendu i kako bi ih potakli da oni marendavaju, da stvore jednu zdravu naviku marendu koja je jako bitna u i za odrasle, a posebno za djecu...*“ (S05), a posebice iz razloga što je među djecom prisutan trend preskakanja doručka: „...*pogotovo ako se uzme u obzir današnje trendove, pogotovo među curama, da se doručak preskače. Tako da u vezi školskog, školske užine znali smo*

imati slučajeva i malih nesvjestica, baš curica u sedmom/osmom razredu koje su zbog određenih, hm, hm, kako bi rekla zamisli kako moraju izgledati, uredno preskakale doručak...“ (S02). Nekolicina ravnatelja kritična je prema sve više prisutnim nezdravim prehrambenim navikama učenika koje narušavaju njihovo zdravlje, a tako i dobrobit, navodeći da djeca jednostavno ne žele jesti kuhane obroke i da radije biraju pekarske proizvode ili fast food hranu: „...ja osobno mislim da se nezdravo dosta hrane. Znači, sve je, gotove marende, nema kuhanih obroka, ali oni ne bi ni željeli jesti kuhane obroke jer smo proveli anketu, jednostavno, ne. Ova djeca su sve na ovoj brznoj prehrani i pekarnicama...“ (S04); ističući i činjenicu pretilosti: „...s obzirom da smo mi kao nacija znači već pomalo pretili u odnosu na Europu i da bi tu trebalo obratiti pažnju i na sam način prehrane, je li, a ne da mi dodatno zakompliciramo sa ovim pekarskim proizvodima...“ (S05).

Ravnatelji osnovnih škola naveli su i **obrazovne ishode** školskog obroka kao čimbenike dobrobiti djeteta, mišljenjem da školski obroci imaju svoj učinak na koncentraciju učenika: „...tako da mogu (...) pratiti nastavu, da nisu gladni, da se ne osjećaju glad i da su koncentrirani...“ (S05) te na stjecanje znanja kod učenika: „Zapravo mislim da svakako naša djeca, naši učenici trebaju imati pravo na jedan besplatan obrok, evo, za vrijeme, dakle svoje, svog boravka u školi... da bi danas sutra za sebe priuštili jednu vrstu, obrazovanja, odnosno da bi svoje stečeno znanje pretvorili u jedno opće dobro za samo društvo i od toga imali koristi...“ (S03).

Osim obrazovnih ishoda, ravnatelji su istaknuli i **socijalizacijsku komponentu školskih obroka**, ponajviše u obliku druženja za vrijeme objedovanja školskog obroka: „...druženja, primijetili smo, dakle, druženja...“ (S01), uz odmor od nastave: „...mali odmor (...) presjecanja nastave radi toga obroka...“ (S01).

Tablica 4.3.

Tema: Organizacija usluge i ostvarivanje prava na školski obrok

Kategorije	Kodovi
	Organizacija usluge školskih obroka projektom Europske unije
	Roditelji plaćaju školske obroke
	Učenici nose od doma školski obrok

Modeli financiranja i organiziranja školske prehrane	Zadovoljstvo sustavom organizacije školskih obroka
	Učinkovito organiziranje školskih obroka posredstvom <i>cateringa</i>
Kriteriji za sufinanciranje besplatnog školskog obroka temeljem fonda EU	Ostvarivanje prava na dječji doplatok kao kriterij za ostvarivanje besplatnog školskog obroka
	Postojanje diskrecijskog prava škole da se dodijele besplatni školski obroci za još 10% djece
Pravo na besplatan školski obrok temeljem statusa korisnika u sustavu socijalne skrbi (korisnici ZMN-a)	Zastupljenost učenika koji ostvaruju pravo na besplatni školski obrok
	Potreba za školskim obrocima kod učenika čiji su roditelji u riziku od siromaštva
Povećane potrebe za besplatnim školskim obrocima	Povećanje ostvarenih besplatnih školskih obroka
	Upitan i jedini obrok u danu
Distribucija školskih obroka	Dostavljanje školskih obroka putem dobavljača
	Podjela školskih obroka u škartocima
	Vrste školskih obroka
	Istovrsnost u školskim obrocima za učenike koji ostvaruju pravo na besplatni školski obrok i učenike koji plaćaju školske obroke
Uključenost roditelja	Uključenost roditelja u plaćanje školskih obroka
	Odgovornost roditelja i učenika po pitanju školskih obroka
	Prijedlozi i pritužbe roditelja na školske obroke
Ovršni postupak zbog neplaćanja računa za školsku prehranu	Nepostojanje situacija ovršivanja roditelja radi školskih obroka
Konzumacija školskog obroka	Svi učenici konzumiraju školski obrok
	Djeca ne žele jesti kuhane obroke u školi
	Upotrebljivost marendi

Treće tematsko područje odnosi se na organizaciju usluge i ostvarivanje prava na školski obrok pri čemu dobiveni odgovori predstavljaju odgovore na drugo istraživačko pitanje. Kako bi se dobila predodžba o sustavu školske prehrane u školama Šibensko-kninske županije, najprije će se objasniti modaliteti financiranja i distribucije školskih obroka, a potom će se predstaviti osvrt o samoj konzumaciji školskog obroka i uključenosti roditelja u pitanje školske prehrane.

Ravnatelji osnovnih škola opisali su sljedeće **modele financiranja i organiziranja školske prehrane**; prvi model kojega svi ravnatelji ističu jest organizacija usluge školskih obroka projektom Europske unije: „...*evo sad nam trenutno pomaže ovaj projekt „Obrok taj svima daj“ koji se financira europskim sredstvima (...) koji provodi naš osnivač županija Šibensko-kninska...*“ (S02). Sljedeći model jest da roditelji sami plaćaju školske obroke: „*Inače, sva ova djeca koja dolaze u školu su ili na pretplati...*“ (S05); „...*imamo dosta roditelja, obitelji koji su se uključili, dakle oni plaćaju sami svojoj djeci...*“ (S03) ili pak učenici nose od doma školski obrok: „*Međutim, neka djeca i koja imaju priliku ne žele nego nose od kuće...*“ (S04); „...*ili sami kupuju ili plaćaju (...) roditeljima dostupan, dostupna trgovina pa im mogu svako jutro pripremiti svježu marendu ili dolaze sa sobom...*“ (S05). Uz to su ravnatelji dali svoje mišljenje promatranjem organiziranja školskih obroka pa su tako istaknuli zadovoljstvo sustavom organizacije školske prehrane: „*Ali i ovaj način je dosta dobar i posluži, evo...*“ (S05) te opisali to kao učinkovito organiziranje školskih obroka posredstvom *cateringa*: „*Što se dokazalo interesantno i dosta dobro rješenje tijekom COVID-a jer smo dobijali sve marende odvojene jedni do druge, zamotano, dakle naš dobavljač, inače tako postupao i prije COVID-a, svaka marena je dolazila zasebno, u svom škartocu ili u svom najlonu, što se nastavilo za COVID-a, pokazalo se dobitna kombinacija...*“ (S01).

Kako je upravo navedeno, prevladavajući model financiranja i organiziranja školskih obroka u Šibensko-kninskoj županiji jest model organiziranja školske prehrane preko projekta Europske unije. Tako su ravnatelji objasnili koji su to **kriteriji za sufinanciranje besplatnog školskog obroka temeljem fonda EU** navodeći da je to, prije svega, ostvarivanje prava na dječji doplat: „...*osnovica besplatne marende je dječji doplat i troje djece u domaćinstvu i više školaraca...*“ (S01), te kao dodatni kriterij ističu postojanje diskrecijskog prava škole da se dodijele besplatni školski obroci za još 10% djece: „*Odnosno s tim da i mi imamo i ja imam kao pravo kao ravnatelj i pedagog procijenit' ono da na taj iznos još nekih 10% ovaj da možemo raspoređiti na neke učenike koji ne spadaju u ovu kategoriju besplatnih, al' procijenimo na osnovu iskustva, poznavanja ljudi, obitelji i tako...*“ (S05).

Nadalje ravnatelji ističu važnu okolnost i činjenicu za područje Šibensko-kninske županije, koja se, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, smjestila na prvo mjesto s obzirom na broj korisnika zajamčene minimalne naknade, a to je da postoji **pravo na besplatan školski obrok temeljem statusa korisnika u sustavu socijalne skrbi (korisnici ZMN-a)**: „...svake godine je taj broj u našoj školi povelik, obuhvaća više od jedne trećine i primjećujemo da ne pada. Iako broj učenika u cijelosti ne pada, taj broj se uvijek zadržava na jednoj trećini kućanstva...“ (S01); „Jer baš zbog tog velikog siromaštva, gledajte od 188 učenika, 171 ima pravo na besplatnu, besplatni obrok u sklopu projekta, a, ovaj, kriterij je visina primanja, onda znate da je situacija prilično, prilično opaka ovdje da se tako izrazim...“ (S02). Stoga su naglasili kako postoji potreba za školskim obrocima kod učenika čiji su roditelji u riziku od siromaštva: „...mi već možemo geografski pratiti sa kojih područja, čak i unutar našeg područja, koje selo, naselje, mjesto, koje ima povećanu potrebu za besplatnom mareandom. Gdje je povećana potreba za besplatnom za mareandom, primijetili smo da jedan roditelj najčešće nije zaposlen...“ (S01); „Jer baš zbog tog velikog siromaštva, a kriterij je visina primanja...“ (S02); „Pa posebno, da, ovdje u ovim ruralnim krajevima, mjestima udaljenima od mora gdje ovaj je životna dob ljudi starija, gdje je, teže dolazi se do zapošljenja (...) to nam je problem tako da je to jako bitno ljudima u školovanju svoje djece...“ (S05).

Shodno tomu, ravnatelji su primijetili da postoji **povećana potreba za besplatnim školskim obrocima** koja se odražava kroz povećanje ostvarenih besplatnih školskih obroka: „Je, zadnji, doduše u zadnje tri godine jesmo u blagom porastu s učenicima i onda se automatski i povećava i broj tih, tih, užina. To je masovno povećalo broj! Tako da sad ono stvarno evo 100, 171 od 188, to je 80%...“ (S02). Zanimljivo je promotriti sljedeće izjave ravnatelja koji vrlo zabrinjavajuće ističu kako je danas djeci obrok upitan, pa možda i jedini obrok u danu: „...vrlo upitno koliko djece doma ima obrok kao takvog...“ (S01); „Velikom broju te djece taj obrok bude, čak i u popodnevnoj smjeni, bude prvi obrok u danu...“ (S02); „Ha, nekima je to možda jedini obrok u toku dana!“ (S04), pri čemu je vidljivo kako je ranjivost djece po pitanju prehranjivanja iznimno ozbiljna i važna tema!

Što se tiče **distribucije školskih obroka**, većina ravnatelja ju opisuje kao dostavljanje školskih obroka putem dobavljača: „...imamo vanjskog dobavljača s kojim smo potpisali ugovor i on nam dostavlja marende...“ (S03) te se vrši podjela školskih obroka u škartocima: „...tipična školska marenda, dođe Vam, u škartocu...“ (S01). Pritom ravnatelji opisuju različite vrste školskih obroka: „...za 5 ipo kuna to Vam bude krafna, slanac, aa ovaj, štrudla sa nekim nadjevom, uglavnom su peciva u pitanju (...) Uspjeli smo se izboriti da par jedanput tjedno dostave jednu jabuku...“ (S02); „Znači za pet ipo kuna, praktički, ono, dobit ćeš nekakvu krafnu ili nešto, ali nemaju sva djeca niti za tu krafnu...“ (S03); „...gotove marende, nema kuhanih obroka...“ (S04); „...to su ona tijesta, je li, peče, ono, pizze, sendviči i tako, ovi, kiflići...“ (S05). Međutim, ravnatelji naglašavaju da postoji istovrsnost u školskim obrocima za učenike koji ostvaruju pravo na besplatni školski obrok i za učenike koji plaćaju školske obroke: „Jedino što mi kao škola inzistiramo kod istoga dobavljača da onu marendu koju plaćaju roditelji bude iste cijene i iste kvalitete i ista, istovrsna, kao i ona koju daju za europski projekt tako da svi učenici dobiju istu marendu. Mislim da je to od velike važnosti, nije u redu da je jedna marenda, ne znam, jedna ovakva, druga onakva, raslojavanje vrsta obroka, samo imamo problema...“ (S01); „...marenda 5,47 kuna za ove koji primaju besplatno i onda istu takvu marendu, da ne bi bilo razlike, i za ove koji plaćaju...“ (S04).

Progovarajući iz iskustva, ravnatelji primjećuju **uključenost roditelja u područje školske prehrane**, i to kao uključenost roditelja u plaćanje školskih obroka: „...veliki dio roditelja složio se da taj dio od pet ipo kuna koji daje županija, da će oni dati sa svoje strane još jedan dio novca pa da taj obrok bude još malo kvalitetniji...“ (S03). Neki, pak, ravnatelji problematiziraju odgovornost roditelja i učenika po pitanju školskih obroka navodeći: „Druga stvar koju smatram ovdje korisnom je veća odgovornost učenika i roditelja. (...) Mi imamo situacija gdje, gdje smo svjesni da roditelj treba primati marendu i mi ga zovemo, ubacimo ga i onda žicamo od njega dva mjeseca dokumente, iako on ima pravo. Tu bi trebalo poraditi s populacijom koja će primat marendu, je li, da to shvate malo, malo ozbiljnije, svi skupa...“ (S01). S druge strane, ravnatelji su iskusili prijedloge i pritužbe roditelja na školske obroke: „...postoji jedan dio roditelja koji smatra da cijena je, da je preniska, da bi možda

moralo, trebalo biti bolje...“ (S01); „Upravo smo, evo, malo imali primjedbe roditelja na temu tih školskih marendi...“ (S03).

Također, svi ravnatelji su potvrdili da **ovršni postupak zbog neplaćanja računa za školsku prehranu** nije pokrenut niti u jednoj školi jer nisu postojale situacije ovršivanja roditelja radi školskih obroka: *„Ne! Roditelji uredno podmiruju svoje obaveze (...), nema nikakvog ovršivanja, je li, nema nikakvih ovrha, dobavljač nema potrebe za tim...“ (S01).*

Ravnatelji opisuju i različita iskustva u vezi **konzumacije školskih obroka** pri čemu, s jedne strane, svi učenici konzumiraju školske obroke: *„Evo, svako dijete će danas pojesti bilo što. Bez obzira uzelo tu marendu kod nas u školi, aaa, ili će otići tu u dućan, pa kupit će neki sendvič, krafnu ili već nešto...“ (S03),* dok, s druge strane, jedan ravnatelj ističe kako djeca ne žele jesti kuhane obroke u školi: *„ali oni ne bi ni željeli jesti kuhane obroke jer smo proveli anketu, jednostavno, ne. (...) Ne sviđa im se! Ne sviđa im se da oni jedu uvijek jednolično. (...) Jednostavno nezdravo se hrane i onda ne žele, ovoga, koristit' ovu marendu, znači koji imaju pravo na besplatno, uopće ne iskoriste!...“ (S04).* Unatoč postojanju tih dihotomija, nekolicina ravnatelja je ipak složna da su marende upotrebljive: *„...i moram primjetit', da ovaj, da to ide dosta dobro i da se marende jedu, da se ne bacaju, da se potroše, da nemamo nikakvih, na kraju dana, ništa za baciti...“ (S01); „Tako da evo uvijek se to pojede.“ (S03).*

Tablica 4.4.

Tema: Izazovi i mogućnosti organiziranja usluge i ostvarivanja prava na školski obrok

Kategorije	Kodovi
Nesigurnost projektnog financiranja školske prehrane	Teškoće u organiziranju usluge školskih obroka projektom Europske unije
	Upitna dugoročnost projekta Europske unije kojim se osiguravaju besplatni školski obroci
	Smanjen broj učenika koji ostvaruju pravo na besplatni školski obrok uvođenjem cenzusa
	Teškoće u nalaženju dobavljača školskih obroka i dostavi namirnica za školske obroke

Poteškoće u organiziranju i distribuciji školskih obroka	Nedostatak kuharice za pripremu školskih obroka
	Neraspisivanje radnog mjesta kuharice od strane Ministarstva
Infrastruktura školskih kuhinja	Postojanje školske kuhinje
	Nepostojanje školske kuhinje
	Neadekvatnost kuhinje i opreme za pripremu školskih obroka
Opremanje školskih kuhinja	Nepostojanje kantine/restorana za služenje školskih obroka
	Potreba za arhitektonskim ulaganjima za reorganizaciju škola
Zapošljavanje kuhara/kuharica	Potrebna oprema za spremanje školskih obroka
	Potreba za zapošljavanjem kuharice

Četvrto tematsko područje obuhvaća izazove i mogućnosti organiziranja usluge i ostvarivanja prava na školski obrok pri čemu dobiveni odgovori, također, predstavljaju odgovore na drugo istraživačko pitanje.

Prvi izazov koji ravnatelji navode jest vezan uz financiranje školskih obroka, drugim riječima **nesigurnost projektnog financiranja školske prehrane** koji se odražava kroz teškoće u organiziranju usluge školskih obroka projektom Europske unije: „...kad se zakotrlja taj projekt e-marende, da škole imaju štošta riješiti, od potpisivanja partnerstva, rješavanja porezne kartice što zna bit jako zeznuto jer su škole velik sustav, ne znam, prikupljanja papira...“ (S01), potom zabrinjavajuće ističu da je upitna dugoročnost projekta Europske unije kojim se osiguravaju besplatni školski obroci: „...ne možemo se oslanjati na nikakav projekt sa strane koji nije stalan i redoviti pritok novca. (...) Kažem, ne vidim, dugoročno...“ (S01); „...hoće li se to baš svake godine, koliko će se, koliko mu je rok trajanja, kad tad će i to stati, a onda nakon toga se vraćamo na gladnu djecu...“ (S02), a dodatni problem predstavlja i to što je smanjen broj učenika koji ostvaruju pravo na besplatni školski obrok uvođenjem cenzusa: „...prvo je bilo, morali su donijeti cenzus pa je to smanjilo broj...“ (S02).

S druge strane, ravnatelji su progovorili i o **poteškoćama u organiziranju i distribuciji školskih obroka** u njihovim školama, a koje se odnose na teškoće u nalaženju dobavljača školskih obroka i dostavi namirnica za školske obroke:

„...imamo još jedan problem, mi kada pravimo natječaj, tipa tko će nam ovu školsku godinu dostavljati marendu u našu školu. Mi imamo samo jednog dobavljača, samo se on javlja, nitko drugi. Imamo mi tu u našem gradu još nekoliko pekara, al' samo se on javi. Znači ni tim drugim ljudima nije toliko interesantno ta cijena...“ (S03); „...mi smo dosta udaljeni pa je i dostava tih namirnica je problem. Imali smo, ovaj, prema Ministarstva poljoprivrede neke projekte, tipa voća i povrća pa je bilo problema sa dobavlja, sa dobavljačima, bilo in je jako udaljeno i nisu pokazivali interes za dostavu svježih jagoda, jabuka i sve drugog voća i povrća...“ (S05), ili pak u nedostatku kuharica za pripremu školskih obroka: „Mi nemamo kuharicu...“ (S01); „Ne, ne, zato što nemamo kuharicu...“ (S02); „...nedostaje nam ljudstvo...“ (S04) zbog neraspisivanja radnog mjesta kuharice od strane Ministarstva: „...vrlo teško Ministarstvo daje takva radna mjesta, skoro nepremostivo...“ (S01); „Za organiziranje, za pripremanje hrane u školi, prvo bi nam Ministarstvo trebalo odobrit' radno mjesto kuharice, što, čisto sumnjam jer smo izgubili spremačicu zbog ovih situacije u svijetu i tako to...“ (S02).

Sve navedene teškoće s kojima se ravnatelji suočavaju prilikom organiziranja školskih obroka dijelom proizlaze iz **infrastrukture školskih kuhinja** i škola budući da se pojedini ravnatelji žale na nepostojanje školske kuhinje: „...s obzirom da nemamo školsku kuhinju koja može sama ovaj sama praviti' školske marende...“ (S05), dok neki govore o postojanju školske kuhinje u njihovoj školi: „...napravili smo kuhinju kroz projekt...“ (S04), međutim, realno stanje u školama ukazuje na neadekvatnost kuhinje i opreme za pripremu školskih obroka: „...nemamo uvjete da sami radimo obroke (...) nemamo sve te standarde koji trebaju za kuhanje obroka...“ (S04); „...ta kuhinja, po mom mišljenju, nije adekvatna, dakle, dobro je opremljena, ali nije veličina adekvatna da bi se spremio broj nekakvih kuhanih obroka...“ (S01); „...plus što nemamo adekvatnu kuhinju, ono što mi imamo je praktički mala čajna kuhinja gdje skuvaju čaj i to je to...“ (S02). Ono što ravnatelji također ističu jest nepostojanje kantine ili restorana za služenje školskih obroka: „...i onda dolazimo do glavnog problema, kad bi bilo moguće skuhati, odnosno topli obrok nemamo gdje, nema kantine, nema restorana...“ (S01): „Za svu djecu nemamo ni kapaciteta di bi mi njih sve stavili, nemamo dovoljno veliku blagovaonicu, nemamo ili one stolove šta

se razvuku pa da budu, znači nemamo resurse sve da bi mogli svi imat' besplatno... “ (S04).

Kako bi se navedeni izazovi prevladali i pretvorili u rješenja, postoji nekoliko mogućnosti koje ravnatelji navode, a to je, prije svega, **opremanje školskih kuhinja**, u smislu potrebe za arhitektonskim ulaganjima za reorganizaciju škola: *„Bez bitnih arhitektonskih ulaganja to neće ići (...) zahtijeva u potpunosti skroz drukčiji izgled škole (...) i onda dođemo do ove tri velike područne u kojima je to gotovo nemoguće izvesti na bilo koji način i vrlo važno je i apostrofirati problem kuhanja...“ (S01); „...da nam osnivač omogući sredstva za izgradnju kuhinje, a to već povlači reorganizaciju cijele škole jer nemamo je gdje staviti. Znači, trebala bi se škola proširiti...“ (S02) i potrebne opreme za spremanje školskih obroka: „Plus dozvolit' da nabavimo opremu koja nam je potrebna za, u blagovaonicama, posuđe i to...“ (S04). Sljedeća mogućnost koja bi odgovoriti na nedostatak ljudstva jest **zapošljavanje kuhara/ica** zbog postojanja potrebe za zapošljavanjem kuhara/ica: *„...zapošljavanje kuharice koje bi mogle to odraditi...“ (S04).**

Tablica 4.5.

Tema: Preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane

Kategorije	Kodovi
Mogućnosti unaprjeđenja sustava školske prehrane	Potreba za kvalitetnijim i zdravijim školskim obrokom
	Potreba za povećanjem cijene školskog obroka
	Potreba da svi učenici primaju školske obroke
Financiranje školske prehrane iz državnog proračuna	Obveza države za osiguranjem školskih obroka za svu djecu
	Potreba za organiziranjem školskih obroka od strane Ministarstva
Sinergijsko djelovanje državnih i lokalnih politika	Potreba društva i zajednice za osiguranjem školske prehrane
	Potreba za organiziranjem školskih obroka dostavom iz vrtića ili OPG-a

Posljednje tematsko područje obuhvaća preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane. Ravnatelji osnovnih škola rado su dali svoje prijedloge i preporuke o tome kakve su **mogućnosti unaprjeđenja sustava školske prehrane** pa su tako istaknuli potrebu za kvalitetnijim i zdravijim školskim obrok: „...nek djeca dobiju zdrav školski obrok, a ne krafnu od, ono masnu krafnu i ne znam onaj, umjetni, umjetnu štrudlu sa umjetnom višnjom unutra, jer je, to je obrok, nisu gladni, ali svaki dan je tijesto ili slano ili slatko, opet je tijesto, sa, sa pet ipo kuna, sa, sadašnja cijena, dobro da i to dobiju. Trebali bi imati barem, ako već, ne znam, nekakav sendvič sa zdravim sa povrćem unutra, sa zdravim sirevima, sa voćem, sa čajevima, a ne sokićima punim šećerima...“ (S02); „...tako da primaju te zdrave obroke koji kuhani, a ne ovo sve šta isto mogu kupit' po putu do škole...“ (S04). Nadalje su istaknuli potrebu za povećanjem cijene školskog obroka: „Fino, digni cijenu pa nek djeca dobiju zdrav školski obrok...“ (S02); „...deset kuna, možemo pričati o nekom, ajmo reć', nešto evo, pojest ću koliko toliko nešto kvalitetno da mogu proći ovaj dio jutra do ručka. Tako kažem, opet se vraćam na to jedino rješenje za takve neke stvari jest da ta marenda bude malo skuplja...“ (S03). Sljedeće što je važno naglasiti jest složnost većine ravnatelja da sva djeca ostvaruju pravo na školski obrok pa su tako istaknuli to kao potrebu da svi učenici primaju školske obroke: „...trebalo bi donijeti jednu unificiranu zajedničku odluku ili primati ili ne primati, jednako k'o i za udžbenike... To je jedino kvalitetno rješenje ako će imati svi. Svi primaju, i točka!“ (S01); „...ali uključiti sve učenike na cijelom prostoru Republike Hrvatske da imaju besplatnu marendu, bez obzira na obiteljski status i tako poticati ih na marendu (...) i da ona bude ujednačena...“ (S05).

Sljedeća preporuka ravnatelja se odnosi na **financiranje školske prehrane iz državnog proračuna** opisujući to kao obvezu države za osiguranjem školskih obroka za svu djecu: „...obaveza države da osigura svakom djetetu školsku užinu...“ (S02); „...državne zajednice, mislim da se mogu pronaći sredstava (...) da imaju pravo na obrok...“ (S03); „...Ili bi ga trebalo prenijet na državni proračun pa onda uskladit' negdje gdje ima manje potrebe za nečim, pa otad dat' prioritet školskoj marendi svim učenicima...“ (S05) odnosno kao potrebu za organiziranjem školskih obroka od strane Ministarstva: „...trebalo bi da preuzme naše Ministarstvo... kad bi to išlo sa strane Ministarstva ili neki druge institucije Republike Hrvatske, onda bi

mi otprilike znali kad bi, je li, kad možemo računati (...) jedino, krovna, nekakav, krovno organiziranje da može to riješiti...“ (S01).

U slučaju nemogućnosti ili poteškoća prilikom organiziranja i financiranja školske prehrane iz državnog proračuna, ravnatelji kao alternativu, a koja može značajno unaprijediti sustav školske prehrane, navode **sinergijsko djelovanje državnih i lokalnih politika** za područje školske prehrane objašnjavajući to kao potrebu društva i zajednice za osiguranjem školske prehrane: „...svakako trebamo i kao društvo i kao zajednica omogućiti da imaju pravo na školsku prehranu...“ (S02); „...mislim da lokalna zajednica, pa evo možemo tu spomenuti županijsku zajednicu, pa možemo ići dalje do državne zajednice, mislim da se mogu pronaći sredstava da osobama takvog uzrasta, mislim sad konkretno na djecu, dakle da im se svakako pruži mogućnost da imaju pravo na obrok za vrijeme svog školovanja...“ (S03) ili čak kao potrebu za organiziranjem školskih obroka dostavom iz vrtića ili OPG-a: „...jedino ovako kao pekara, nešto, da dostavi, tada da. Tada bi mogli svi uzet! (...) trebali bi onda imati dostavu iz tipa vrtića ili nekog 'ko to ima već organizirano...“ (S04); „...znači morali bi se tu nekako povezati sa nekim OPG-ovcima, domaćim, koji proizvode zdravu hranu i da nam, da nam oni dostavljaju, na u prostor škole, s polja na kućni prag, na stol...“ (S05).

5. RASPRAVA

Koliko je važna i značajna potreba za pravom svakog djeteta na školski obrok, svjedoče mišljenja ravnatelja osnovnih škola koji su kao prvu misao o tome što za njih znači školski obrok istaknuli **univerzalno pravo na školski obrok** kao pravo svakog učenika na ujednačenu prehranu, bez obzira na socioekonomski status ili neke druge značajke koje bi samo dodatno podijelile djecu praveći razlike među njima i stigmatizirajući učenike zbog nekih obilježja. Jednako naglašava i Europska komisija (2021., prema UNICEF, 2022.b) koja ističe važnost univerzalnih programa školske prehrane u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti djece koja su u potrebi te s druge strane djeluje i kao borba protiv stigmatizacije takve djece. Razvoj takve socijalne politike je i jedna od preporuka ravnatelja osnovnih škola u vidu

moćnosti osiguravanja besplatnog školskog obroka za svu djecu jer za sadašnje stanje školske prehrane ravnatelji su više **kritični** negoli zadovoljni. Naime, ponajviše se naglašava **upitna**, ponekad i, **loša kvaliteta školskih obroka** pri čemu su djeca izložena nezdravim prehrambenim proizvodima poput pekarskih proizvoda: „...*nek djeca dobiju zdrav školski obrok, a ne krafnu od, ono masnu krafnu i ne znam onaj, umjetni, umjetnu štrudlu sa umjetnom višnjom unutra, jer je, to je obrok, nisu gladni, ali svaki dan je tijesto ili slano ili slatko, opet je tijesto, sa, sa pet ipo kuna, sa, sadašnja cijena, dobro da i to dobiju...*“ (S02) te neka djeca uopće ne žele jesti školske obroke, iako imaju pravo na njih: „...*jednostavno nezdravo se hrane i onda ne žele, ovoga, koristit' ovu marendu, znači koji imaju pravo na besplatno, uopće ne iskoriste!...*“ (S04). Kako bi se povećala kvaliteta školskih obroka, ravnatelji predlažu **povećanje cijene istih** kojim će djeca dobiti kvalitetne namirnice. Istraživanje o pravu na školski obrok koje je provedeno u Velikoj Britaniji na uzorku od pet ravnatelja osnovnih škola (Day i sur., 2015.) u svojim je rezultatima istaknulo da su veće škole zabrinute oko opskrbe toplih kuhanih obroka za sve učenike te predviđaju da će to biti teško ostvarivo za sve učenike te da će učenici umjesto kuhanih obroka za zamjenu dobiti sendviče, iako se to protivi vladinom planu i programu osiguravanja školske prehrane. Stoga je potrebno uzeti u obzir i nalaz ovoga istraživanja te se na vrijeme pripremiti na moguće izazove u osiguravanju školskih obroka za sve učenike, kako bi se pripremile zdrave alternative. Primjerice, da takvi sendviči budu sa zdravim namirnicama, kvalitetnim kruhom i mliječnim proizvodima, umjesto s proizvodima punih aditiva i nezdravih šećera (Živjeti zdravo, 2020.).

Ravnatelji osnovnih škola školske obroke razumijevaju i u kontekstu dobrobiti djeteta, u smislu da **školski obroci imaju funkciju čimbenika zaštite za djecu**. Naime, promatrajući to u kontekstu ekosistemske teorije (Fraser, 1997., prema Urbanc, 2006.), školski obroci djeci predstavljaju nutritivnu (ali i fiziološku) sigurnost, kao i sigurnost zbog neprelaska ceste radi nabavke školskog obroka, dok za roditelje (mikrorazina) školski obroci znače financijsko rasterećenje jer su oslobođeni plaćanja školskog obroka (European Commission, 2021.b) te imaju jednu sigurnost da su njihova djeca danas nešto pojela u školi. To je posebice važno u današnjim vremenima kada vlada neizvjesnost zbog globalne situacije inflacije i

drugih gospodarskih izazova, poput onih koji su vladali za vrijeme velikih kriza pri čemu su svi osjetili takve promjene, pa i djeca (European Commission, 2021.b). S druge strane, Dalma i suradnici (2018.) istaknuli su u rezultatima svoga istraživanja da je ublažena nesigurnost hrane učenika kada se primjenjivao pristup osiguravanja besplatnog školskog obroka za sve učenike, negoli kada su dijeljeni vaučeri za hranu koji su više upotrebljivani za potrebe kućanstava, a manje za školske obroke učenika.

Sljedeći aspekt dobrobiti školskog obroka koji su ravnatelji naveli jest **zdravlje djece** u smislu da školski obroci doprinose usvajanju zdravih prehrambenih navika zbog navike doručkovanja i učenja o zdravoj prehrani, o čemu su izvjestila i sljedeća istraživanja (Kitchen i sur., 2013., prema European Commission, 2021.b; Vik i sur., 2019.; Kangas, 2020., prema European Commission, 2021.b) navodeći da je kroz sustav školske prehrane povećan unos zdrave hrane. Budući da je ovim istraživanjem obuhvaćena Šibensko-kninska županija koja je dio Dalmacije, zanimljivo je spomenuti i sljedeću važnu spoznaju koja je dobivena ovim istraživanjem, a to je da školski obroci mogu imati učinak na smanjenje pretilosti i preskakanja doručka, što je posebice važno istaknuti za hrvatski kontekst budući da su istraživanja pokazala da su hrvatski osnovnoškolci na visokom mjestu u preskakanju doručka, a posebice da konstantno raste broj djece s povećanom tjelesnom masom, pri čemu je najveći udio djece s povećanom tjelesnom masom iz Jadranske regije (HBSC, 2020., prema UNICEF, 2022.b).

Nadalje, dobrobit učenika koji konzumiraju školske obroke vidljiv je i na **obrazovnim ishodima** u smislu da školski obroci doprinose većoj koncentraciji učenika i sudjelovanju u nastavi, kao i boljem stjecanju znanja, o čemu su u svojim istraživanjima potvrdili i sljedeći autori (Belot i James, 2011.; Kitchen i sur., 2013.; prema European Commission, 2021.b; Dotter, 2013.; Schwartz i Rothbart, 2019.) navodeći da je konzumacija školskih obroka smanjila nivo ispadanja učenika iz obrazovanja te poboljšala uspjeh iz pojedinih školskih predmeta. Ovdje se ogleda i dvostruka **socijalizacijska komponenta školskih obroka**, s jedne strane u vidu zajedničkog objedovanja i druženja učenika za vrijeme konzumiranja školskih obroka, dok s druge strane kroz smanjenje stigmatizacije i segregacije među

učenicima jer su svi skupa okupljeni za stolom, neovisno koji model školskog obroka je kod koga zastupljen (Sahota i sur., 2013.).

Sustav organizacije i financiranja školske prehrane u hrvatskim školama je neujednačen iz razloga što je odluka o istome prepuštena osnivačima osnovnih škola (županijama) pa postoje izrazite regionalne neujednačenosti zbog različitog načina financiranja i organiziranja, točnije obuhvata učenika školskim obrokom. Tim više važno je istaknuti kako u Hrvatskoj nema sustavnog praćenja stanja školske prehrane što ukazuje na manjak informacija o stanju u nekim županijama, kao na primjer, u Šibensko-kninskoj županiji (UNICEF, 2022.b). Ovo istraživanje dobilo je, barem djelomični, uvid u stanje u školske prehrane u potonje navedenoj županiji, pri čemu je naglasak bio na istraživanju područja koja su pod posebnom državnom skrbi, dakle, s iskustvom rata, nezaposlenosti i time povišenog rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. Tako su rezultati ovoga istraživanja pokazali da na području Šibensko-kninske županije postoje tri **modela financiranja školskih obroka** pri čemu pretežuje osiguravanje školskog obroka fondom Europske unije „*Obroj taj svima daj!*“. Radi se o projektu koji se osigurava od strane Fonda europske pomoći za najpotrebitije, a na koji se prijavljuju lokalne zajednice nižeg indeksa razvijenosti, kakva je Šibensko-kninska, a radi prevladavanja rizika od dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti osiguravaju se besplatni školski obroci učenicima (Europski strukturni i investicijski fondovi, 2021.). Ravnatelji navode dva ključna kriterija odabira učenika za navedeni projekt, a to su ostvarivanje prava na dječji doplatok te diskrecijsko pravo škole da obuhvati još 10% učenika koji ne ostvaruju prethodni kriterij. Razvidno je da na području Šibensko-kninske županije ima veliki broj učenika koji ostvaruju to pravo, s obzirom na podatak visokog broja korisnika zajamčene minimalne naknade (DZS, 2022.) zbog prisutne velike nezaposlenosti i siromaštva pri čemu ravnatelji izvještavaju o zaista povećanoj potrebi za besplatnim školskim obrocima: „*Jer baš zbog tog velikog siromaštva, gledajte od 188 učenika, 171 ima pravo na besplatnu, besplatni obrok u sklopu projekta, a, ovaj, kriterij je visina primanja, onda znate da je situacija prilično, prilično opaka ovdje da se tako izrazim...*“ (S02); *...Pa posebno, da, ovdje u ovim ruralnim krajevima, mjestima udaljenima od mora gdje (...) teže dolazi se do zapošljenja i oni koji rade, imaju*

manja primanja u odnosu na one visokoobrazovane i to nam je problem tako da je to jako bitno ljudima u školovanju svoje djece. Financijski!...“ (S05).

Svjesni tih rizika ravnatelji su se zabrinuto pitali je li taj školski obrok možda **jedini obrok u danu te djece** pri čemu su kritički progovorili o izostanku krovnog organiziranja školske prehrane za sve učenike te ukazali na nesigurnost projektnog financiranja školskih obroka. Naime, ponajviše se osvrću na **upitnu dugoročnost FEAD projekta u osiguravanju besplatnih školskih obroka**, potom na razne administrativne teškoće prilikom prijave na natječaj za projekt, kao i o smanjenom broju učenika koji mogu aplicirati za to pravo uvođenjem cenzusa pri čemu je ovakva situacija prisutna i u drugim gradovima Republike Hrvatske gdje dolazi do „ispadanja“ djece koja su zaista u potrebi za školskim obrokom pri čemu se time povećava rizik od siromaštva najsiromašnije djece (UNICEF, 2022.b). Stoga ravnatelji kao moguće rješenje navode **financiranje školskih obroka iz državnog proračuna**, u vidu obveze države ili Ministarstava da svoj djeci osiguraju školske obroke, i to kvalitetne, viših cijena („a ne za 5,47 kn“, kako navode) ili da se **sinergijskim djelovanjem državnih i lokalnih politika**, odnosno uključivanjem lokalnih zajednica (primjerice, distribucijom školskih obroka iz vrtića, dostavom namirnica iz OPG-ova i slično) i županijskih zajednica riješi krucijalno važno područje prava na primjerenu prehranu djeteta u obliku zdravog školskog obroka. Učenici koji nisu obuhvaćeni besplatnim školskim obrocima ili plaćaju školske obroke (istovrsne besplatnim školskim obrocima) ili nose od doma školske obroke. Gotovo pa iste spoznaje objedinjene su u dubinskoj analizi stanja politika usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece za druga područja Republike Hrvatske koju je objavio UNICEF (2022.b) navodeći važnost uvođenja univerzalnog programa školske prehrane za sve učenike koji će doprinijeti dobrobiti djece, roditelja, ali i društva općenito, implementiranjem socijalne politike usmjerene smanjenju upravo navedenih rizika.

Distribucija školskih obroka u osnovnim školama Šibensko-kninske županije organizirana je preko dobavljača u obliku *cateringa* na način da se različite vrste školskih obroka, a najčešće se radi o pekarskim proizvodima, pakiraju, kako ih ravnatelji nazivaju, *u škartoce*, pri čemu su oni istovrsni za sve učenike, neovisno o

plaćanju. Ravnatelji takav način obroka opisuju zadovoljavajućim, budući da niti jedna škola nema kapaciteta za pripremu kuhanih školskih obroka. Naime, ravnatelji navode brojne **poteškoće u organiziranju i distribuciji školskih obroka**, prije svega zbog **infrastrukture školskih kuhinja**. Osnovne škole obuhvaćene ovim istraživanjem uglavnom imaju školske kuhinje, ali su one neadekvatne za pripremu školskih obroka jer su ili neadekvatne veličine ili su čajne kuhinje u kojima nedostaje potrebna oprema za pripremu školskih obroka: „...*ta kuhinja, po mom mišljenju, nije adekvatna, dakle, dobro je opremljena, ali nije veličina adekvatna da bi se spremio broj nekakvih kuhanih obroka...*“ (S01); „*Nema adekvatne uvjete, nema adekvatnu opremu...*“ (S05). Važno je spomenuti i komentar jednoga ravnatelja koji svoju dužnost obavlja i u područnim školama, navodeći da niti jedna područna škola nema školsku kuhinju te su ovisni o dobavljaču, o čemu problematizira i Pravobraniteljica za djecu (2020.) ističući podatak da tek 42.3% područnih škola u Hrvatskoj ima školsku kuhinju (UNICEF, 2022.b). Ukoliko se još pridoda činjenica da su ruralna područja, a posebice ova pod područjem posebne državne skrbi, u većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (Šućur i sur., 2015., prema UNICEF, 2022.b) vidljiva je važnost dobavljača koji će dostaviti te obroke djeci u ruralnim područjima. Međutim, ravnatelji zabrinuto ističu kako imaju teškoće u distribuciji školskih obroka, a posebice u ruralna područja, jer je mali interes, a iza čega stoji ekonomska dobit, za dostavljanjem obroka u udaljena, seoska područja: „...*dakle, sve godine, pet-šest godina javlja se samo jedan dobavljač jer je ogroman teren, nema načina, odnosno niko nema interesa, relativno mali broj marendi dostavit na sela...*“ (S01).

Sljedeća teškoća koju većina ravnatelja navodi jest nedostatak kuhara/ica za pripremu školskih obroka zbog neraspisivanja natječaja od strane Ministarstva za radno mjesto kuharice. S ovim problemom suočavaju se i druge škole diljem Hrvatske pri čemu ukazuju na nužnost **zapošljavanja kuhara/ica** koji će pripremiti zdrav, kuhani, nutritivno bogati obrok, a ne dijeliti suhe obroke učenicima (UNICEF, 2022.b). Tu se opet ogleda sljedeći izazov, a to je često nepostojanje blagovaonice odnosno restorana gdje će djeca pojesti te obroke pa mnogi ravnatelji navode potrebu za reorganizacijom škola kako bi se škole opremile infrastrukturno, prije svega opremanjem kuhinja, pa onda izgradnjom blagovaona, nabavkom sve potrebne opreme te za kraj zapošljavanjem kuhara/ica. Govoreći o tome, čuje se skeptičnost u

njihovom glasu jer su svjesni da to nosi izrazito velike financijske izdatke za koje nisu sigurni da će Hrvatska moći izdvojiti novac.

Međutim, nije Hrvatska jedina država Europske unije koja se nosi s infrastrukturnim problemima. Mađarska i Italija također nemaju osigurane adekvatne uvjete za pripremu ili služenje školskih obroka u kantinama. Pritom je Mađarska odgovorila na taj izazov kupovanjem školskih obroka od pružatelja te usluge (Albert, 2020.; prema European Commission, 2021.b) ili pak Velika Britanija koja je, uslijed nedostatka kuhinje i mjesta za objedovanje, angažirala *catering* kako bi djeci osigurala i podijelila nutritivno zdrave školske obroke (Day i sur., 2015.). Stoga je ovakva praksa osiguravanja školskih obroka jedno od rješenja kojim se može osigurati školska prehrana učenicima u Hrvatskoj, u slučaju nemogućnosti infrastrukturne reorganizacije škola.

Ravnatelji su se još osvrnuli na sve veću **uključenost roditelja** u područje školske prehrane, na način da bi htjeli sudjelovati u sufinanciranju školskih obroka, kako bi oni bili kvalitetniji, dok su neki roditelji iskazali i nezadovoljstvo školskom prehranom koju koriste njihova djeca. Također, ravnatelji u ovome istraživanju nisu imali situacije **ovršnih postupaka** zbog neplaćanja školskih obroka od strane roditelja, kakva je bila situacija u nekim školama Republike Hrvatske (RTL, 2021.).

5.1. Ograničenja istraživanja

Ograničenje ovoga istraživanja povezano s odabranim uzorkom ispitanika ogleda se u malom uzorku ispitanika (pet ispitanika). Naime, planirano je bilo ispitati i mišljenja voditelja područnih škola kako bi se dobila šira slika i uvid u stanje školske prehrane u ruralnim područjima. Međutim, za vrijeme regrutiranja ispitanika, ravnatelji osnovnih škola koji su bili zamoljeni da povežu voditelje područnih škola s ispitivačicom su istaknuli da je pitanje školske prehrane u područnim školama pod njihovom ovlasti, odnosno ovlasti centralne (matične) škole te da voditelji područnih škola nisu relevantni sudionici jer nisu dovoljno upoznati s tim područjem. Time je uzorak smanjen za planiranih 3-5 ispitanika. Kako bi se dobila šira slika stanja o školskoj prehrani na područjima posebne državne skrbi, moglo se uključiti još neke

ravnatelje osnovnih škola koji nisu iz Šibensko-kninske županije, ali koji obnašaju dužnost ravnatelja u područjima posebne državne skrbi te tako promotriti više perspektiva iz više zahvaćenih područja. Još jedna alternativa jest da se uključilo sve ravnatelje osnovnih škola Šibensko-kninske županije kako bi se dobila cjelovita slika o stanju školske prehrane u županiji, pri čemu se tako mogla napraviti usporedba između područja posebne države skrbi i razvijenih područja u osiguravanju školske prehrane te tako predstaviti eventualne sličnosti ili razlike. Također, s obzirom na neistraženost područja školske prehrane, preporuka je da se slična istraživanja provedu i na drugim županijama Republike Hrvatske radi dobivanja cjelovitog, sveobuhvatnog i sustavnog uvida u stanje školske prehrane u osnovnim školama.

Još jedno ograničenje istraživanja ogleda se u neprovođenju nekog oblika triangulacije, primjerice triangulacije populacija, na način da su istraživanjem, osim ravnatelja osnovnih škola, obuhvaćeni i učenici osnovnih škola i dobavljači (odnosno voditelji *cateringa*), kao u istraživanju Day i suradnika (2015.) ili pak da su uključeni roditelji, kao u istraživanju Dalma i suradnici (2018.) kako bi se saznala perspektiva drugih osoba koje su izravno ili neizravno povezane sa područjem školske prehrane.

Posljednje ograničenje istraživanja ogleda se u neiskustvu studentice istraživačice prilikom provedbe intervjua, a koje se odnosi na učinjene propuste tijekom provedbe intervjua, a to je da je ponekad izostalo postavljanje dodatnih pitanja za objašnjenje kako bi intervjui trajali duže, a i kako bi se time dobili opisniji odgovori.

5.2. Praktične implikacije

Ovim radom se želio dobiti uvid u mišljenja i iskustva ravnatelja osnovnih škola o pravu na školski obrok na područjima posebne državne skrbi Šibensko-kninske županije, pri čemu je naglasak stavljen na ispitivanje značenja školskog obroka, organizacije usluge i ostvarivanja prava na školski obrok te koje su preporuke ravnatelja za unaprjeđenje sustava školske prehrane. Mišljenja ravnatelja o školskom obroku jesu u kontekstu postojanja potrebe za uvođenjem univerzalnog programa besplatnih školskih obroka za sve učenike, bez obzira na socioekonomski status ili druge značajke. Ovakav nalaz upućuje na važnost zagovaranja prava djece na školski

obrok te daljnjeg zagovaranja i provođenja inicijative „Pravo svakog djeteta na školski obrok“¹ kako bi se na taj način došlo do vladajućih koji donose odluke o pravima djece te ukazalo na važnost donošenja socijalnih politika usmjerenih ka smanjenju dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti. Na taj način će se podići svijest o važnosti ove teme te će se djelovati u smjeru poboljšanja nutritivnih, zdravstvenih, obrazovnih i socijalnih ishoda djece koji će doprinijeti njihovom rastu i razvoju.

Nalazi ovoga istraživanja su također pokazali da postoji povećana potreba za besplatnim školskim obrocima uslijed većeg broja korisnika zajamčene minimalne naknade, povećanog siromaštva i nezaposlenosti i sve veće inflacije, stoga, jedna od mogućih pomoći može biti uvođenje dodatne naknade za prehranu tim obiteljima, od strane ministarstva nadležnog za poslove socijalne skrbi, kako bi se doprinijelo poboljšanju konzumacije nutritivno bogatih i zdravih namirnica koje su ključne za razvoj djece i usvajanje zdravih navika.

6. ZAKLJUČAK

Promjene u društvu izazvane gospodarskim, političkim, socijalnim ili pak drugim čimbenicima utječu na živote ljudi, njihovih obitelji, šireg društva, kao i na radna mjesta, škole, politike i vrijednosti. Razlog tomu jest što je osobu potrebno promatrati u interaktivnim odnosima s drugim razinama koje su međusobno povezane i utječu jedna na drugu. Tako, primjerice, trenutna inflacija uzrokovana ratom na istoku Europe ima svoje ishode na sve građane jer su povećane cijene

¹ Inicijativu „Pravo svakog djeteta na školski obrok“ su pokrenule profesorice s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sa Studijskog centra socijalnog rada, izv. prof. dr. sc. Ivana Dobrotić, izv. prof. dr. sc. Olja Družić Ljubotina, doc. dr. sc. Marijana Kletečki Radović i doc. dr. sc. Antonija Petričušić, potaknute stručnim saznanjima i pojedinačnim slučajevima djece koja su, nažalost, u školskom sustavu ostala bez školskog obroka, ali i očekivanim posljedicama COVID-19 krize koja će se negativno odraziti na ekonomsku situaciju mnogih obitelji, pri čemu će ranjivost i rizik od siromaštva i socijalne isključenosti djece biti još veći. Shodno navedenom, cilj inicijative jest apelirati da Vlada RH, posebice Ministarstvo znanosti i obrazovanja, na sustavan, jedinstven i uravnotežen način osigura besplatnu školsku prehranu za svu djecu osnovnoškolske dobi kroz osiguravanje javnih sredstava kojima će se jednako za svu djecu to pravo osigurati. Na taj način će se doskočiti kratkoročnim i neodrživim rješenjima osiguravanja školskog obroka kroz različite projekte i programe, kao i regionalnim nejednakostima u osiguravanju školske prehrane te posljedično utjecati na smanjenje dječjeg siromaštva (Kletečki Radović i Zrnčić, 2022.:9).

energenata, hrane i drugih životnih potrepština pri čemu cijelo društvo osjeti povećane troškove života s kojima se treba suočiti samostalno, ali i pomoću mjera socijalnih i ekonomskih politika države.

S aspekta prava djece, potrebno je usmjeriti pažnju na smanjenje dječjeg siromaštva i socijalne isključenosti povećanjem zaštitnih čimbenika koji će djeci osigurati otpornost od spomenutih rizika, odnosno rizičnih čimbenika. Postojanje univerzalnog prava na besplatni školski obrok, koji se može promotriti u kontekstu jednog od čimbenika zaštite djeteta, izuzetno može doprinijeti dobrobiti djeteta i prevladavanju izazovnih situacija. Upravo su rezultati ovoga istraživanja, koje je imalo za cilj dobiti uvid u mišljenja i iskustva ravnatelja osnovnih škola o pravu na školski obrok na područjima posebne države skrbi Šibensko-kninske županije, osvijetlili glavne važnosti školskih obroka, a to su sigurnost djeteta i roditelja zbog svjesnosti da će njihovo dijete dobiti školski obrok pri čemu će roditelji biti financijski oslobođeni plaćanja istoga. Nadalje, ravnatelji su istaknuli ulogu školskog obroka na zdravlje djece, obrazovne ishode i socijalizaciju djece, u vidu antidiskriminacijskih praksi osiguravanjem istovrsnih školskih obroka svim učenicima, neovisno o tome ostvaruju li djeca školske obroke besplatno ili ih plaćaju. Iz tog razloga smatraju kako treba raditi na uvođenju univerzalnog programa školskih obroka koji će smanjiti diskriminaciju i stigmatizaciju među djecom, prevenirati siromaštvo i socijalnu isključenost djece te zamijeniti nesigurno projektno osiguravanje školskog obroka FEAD fonda Europske unije cjelovitim, ujednačenim i krovnim osiguravanjem i financiranjem školskog obroka svim učenicima sredstvima iz državnog proračuna.

Potrebno je uzeti u obzir i realno stanje u osnovnim školama, njihove mogućnost i prepreke, poput istraživanjem identificiranih infrastrukturnih izazova i drugih teškoća u osiguravanju školskih obroka u osnovnim školama pa promotriti primjere dobre prakse osiguravanja školskih obroka u drugim zemljama Europske unije (primjerice Mađarske i Velike Britanije) te slijediti njihov primjer organiziranja školskih obroka distribucijom istih od strane cateringa ili dobavljača, i to u obliku kvalitetnih, kuhanih, školskih obroka namijenjenih svim učenicima. Sličnu preporuku dali su i ravnatelji u ovome istraživanju, predlažući organiziranje školskih

obroka dostavom iz vrtića ili dostavom namirnica od lokalnih OPG-ovaca. Načina za osiguravanje školske prehrane svim učenicima ima, samo je potrebna implementacija navedenoga kako bi se poboljšao ne samo položaj djece, nego i društva općenito.

Popis slika

1. Slika 1.3. Prikaz ekosistemske teorije u kontekstu prava na školski obrok.....5

Popis tablica

1. Tablica 4.1. Tema: Značenje školskog obroka.....18
2. Tablica 4.2. Tema: Dobrobit djece u kontekstu ostvarivanja prava na školski obrok.....20
3. Tablica 4.3. Tema: Organizacija usluge i ostvarivanje prava na školski obrok22
4. Tablica 4.4. Tema: Izazovi i mogućnosti organiziranja usluge i ostvarivanja prava na školski obrok.....27
5. Tablica 4.5. Tema: Preporuke za unaprjeđenje sustava školske prehrane.....30

LITERATURA

1. Adelman, S. W., Gilligan, D. O., & Lehrer, K. (2008). How Effective are Food for Education Programs? A Critical Assessment of the Evidence from Developing Countries. *Food policy reviews* 9, International Food Policy Research Institute (IFPRI).
2. Ajduković, M., & Radočaj, T. (ur.), (2008). *Pravo djeteta na život u obitelji: stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
3. Aurino, E., Tranchant, J. P., Diallo, A. S., & Gelli, A. (2018). *School Feeding or General Food Distribution? Quasi-Experimental Evidence on the Educational Impacts of Emergency Food Assistance during Conflict in Mali*. *Innocenti Working Paper 2018-04*. UNICEF Office of Research – Innocenti.
4. Belot, M., & James, J. (2011). Healthy school meals and educational outcomes. *Journal of Health Economics*, 30(3), 489-504.
5. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
6. Brinkmann, S. (2013). *Qualitative Interviewing*. New York: Oxford University Press.
7. „Brojni roditelji ovršeni su zbog školskih obroka, a ravnatelji upozoravaju da ima i gladnih“. (2021, 16. Prosinac). *RTL*. Posjećeno 21.7.2022. na mrežnoj stranici RTL-a: <https://www.rtl.hr/vijesti/potruga/brojni-roditelji-ovrseni-su-zbog-skolskih-obroka-a-ravnatelji-upozoravaju-da-ima-i-gladnih-08d7df66-b9f5-11ec-8183-0242ac120063>
8. Dalma, A., Zota, D., Kouvari, M., Kastorini, C. M., Veloudaki, A., Ellis-Montalban, P., Petralias, A., & Linos, A. (2018). Daily distribution of free healthy school meals or food-voucher intervention? Perceptions and attitudes of parents and educators. *Appetite*, 120, 627-635.
9. Day, R. E., Sahota, P., Christian, M. S., & Cocks, K. (2015). A qualitative study exploring pupil and school staff perceptions of school meal provision in England. *British Journal of Nutrition*, 114(9), 1504-1514.

10. Dotter, D. D. (2013). *Breakfast at the Desk: The Impact of Universal Breakfast Programs on Academic Performance*. Posjećeno dana 10.7.2022. na mrežnoj stranici: [http://www.appam.org/assets/1/7/Breakfast at the Desk The Impact of Universal Breakfast Programs on Academic Performance.pdf](http://www.appam.org/assets/1/7/Breakfast_at_the_Desk_The_Impact_of_Universal_Breakfast_Programs_on_Academic_Performance.pdf)
11. Državni zavod za statistiku (2022). *Procjena siromaštva za mala geografska područja – dohodovna metoda*. Posjećeno 11.7.2022. na mrežnoj stranici DZS: https://www.dzs.hr/Hrv/DBHomepages/Osobna%20potrosnja%20i%20pokazatelji%20siromastva/Metodologija_SILC_WB.pdf
12. European Commission (2020). *Feasibility Study for a Child Guarantee. Final Report*. Posjećeno 8.7.2020. na mrežnoj stranici European Commission: <file:///C:/Users/Tamara/Documents/Downloads/Feasibility%20Study%20for%20a%20Child%20Guarantee.pdf>
13. European Commission (2021.a). *Provision of school meals across the EU. An overview of rationales, evidence, facilitators and barriers*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici European Commission: file:///C:/Users/Tamara/Documents/Downloads/Nutrition%20research%20note_v3_final_accessible.pdf
14. European Commission (2021.b). *Study on the economic implementing framework of a possible EU Child Guarantee Scheme including its financial foundation – Final Report*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici Public Office of the European Union: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fb5ea446-ad4e-11eb-9767-01aa75ed71a1/language-cs>
15. European Parliament (2020). *Shaping a European Child Guarantee*. Posjećeno 11.7.2022. na mrežnoj stranici European Parliament: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/642387/IPOL_BRI\(2020\)642387_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/642387/IPOL_BRI(2020)642387_EN.pdf)
16. Europski strukturni i investicijski fondovi (2021). *Natječaji: „Osiguravanje školske prehrane za djecu u riziku od siromaštva (školska godina 2021. – 2022.)“*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici Europskih strukturnih i investicijskih fondova: [45](https://strukturnifondovi.hr/natjecaji/osiguravanje-</div><div data-bbox=)

[skolske-prehrane-za-djecu-u-riziku-od-siromastva-skolska-godina-2021-2022/](#)

17. Guthrie, G. (2010). *Basic Research Methods: An Entry to Social Science*. New Delhi: SAGE Publications India Pvt Ltd.
18. *Izješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2020.* (2021). Republika Hrvatska: Pravobraniteljica za djecu.
19. *Izješće pučke pravobraniteljice za 2020.* (2021). Republika Hrvatska: Pučki pravobranitelj.
20. Johnson, D. R., Scheitle, C. P., & Howard Ecklund, E. (2019). Beyond the In-Person Interview? How Interview Quality Varies Across In-person, Telephone, and Skype Interviews. *Social Science Computer Review*, 39(6), 1142-1158.
21. Karabegović, M. (2013.). *Samoaktualizacija – ideal psihološkog razvoja?*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici Istraži Me: <http://www.istrazime.com/psihologija-licnosti/samoaktualizacija-ideal-psiholoskog-razvoja/>
22. Kletečki Radović, M., & Zrnić, T. (2022). Uloga univerzalnog prava na besplatni školski obrok. *Pravnik* (u postupku objave).
23. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
24. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini*. Posjećeno 11.7.2022. na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Odluke/Godisnje%20statisticko%20izvjesce%20u%20RH%20za%202020.%20godinu.PDF>
25. Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske (2013). *Nacionalne smjernice za prehranu učenika u osnovnim školama*. Zagreb: Narodne novine.

26. Omar, M. I., Muturi, W., & Samantar, M. S. (2019). Influence of School Feeding Programme of public primary schools in Bossaso District Bari Region, Puntland – Somalia. *International Journey of Advanced Research*, 7(4), 1029-1051.
27. Patton, M. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
28. Robinson, O. C. (2014). Sampling in Interview-Based Qualitative Research: A Theoretical and Practical Guide. *Qualitative Research in Psychology*, 11(1), 25-41.
29. Sahota, P., Woodward, J., Molinari, R., & Pike, J. (2013). Factors influencing take-up of free school meals in primary- and secondary-school children in England. *Public Health Nutrition*, 17(6), 1-9.
30. Schwartz, A. E., & Rothbart M. W. (2019). Let Them Eat Lunch: The Impact of Universal Free Meals on Student Performance. *Journal of Policy Analysis and Management*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici Wiley Online Library: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pam.22175>
31. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O., & Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit predškolske djece u Republici Hrvatskoj: Utjecaji siromaštva u ranom djetinjstvu i mjerenje dječje dobrobiti*. Zagreb: Unicef - ured za Hrvatsku.
32. UNICEF (2022.a). *EU Jamstvo za svako dijete: Prekidanje kruga nepovoljnog položaja najranjivije djece. Faza III pripremnih aktivnosti za Jamstvo za svako dijete*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/croatia/jamstvo-za-svako-dijete-prekidanje-kruga-nepovoljnog-polozaja>
33. UNICEF (2022.b). *Dubinska analiza politika, programa, usluga, izvora financiranja te mehanizama usmjerenih suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti djece u Hrvatskoj, Podloga za razvoj Nacionalnog akcijskog plana za provedbu Europskog jamstva za djecu u Hrvatskoj*. Posjećeno 8.7.2022. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/croatia/media/10531/file/Dubinska%20analiza%20politika,%20programa,%20usluga,%20izvora%20financiranja%20te%20mehani>

[zama%20usmjerenih%20suzbijanju%20siroma%C5%A1tva%20i%20socijalne%20isklju%C4%8Denosti%20djece%20u%20Hrvatskoj.pdf](#)

34. Urbanc, K. (2006). *Izazovi socijalnog rada s pojedincem*. Zagreb: Alinea.
35. Vik, F. N., Van Lippevelde, W., & Øverby, N. C. (2019). Free school meals as an approach to reduce health inequalities among 10-12-year-old Norwegian children. *BMC Public Health*, 19, 951.
36. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine*, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20.
37. Zakon o područjima posebne državne skrbi. *Narodne novine*, br. 86/08, 57/11, 51/13, 148/13, 76/14, 147/14, 18/15, 106/18.
38. Živjeti zdravo (2020). *Deset đaćkih sendviča*. Posjećeno 20.7.2022. na mrežnoj stranici Živjeti zdravo: <https://zivjetizdravo.eu/2020/09/10/deset-dackih-sendvica/>